

HK

80

HK

80

HK

80

III

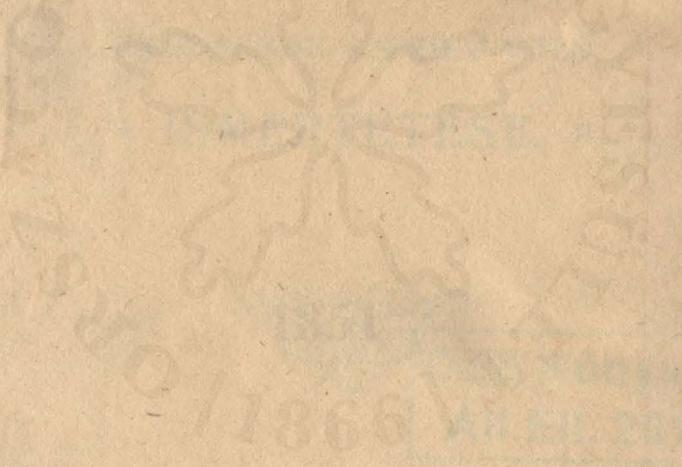
237

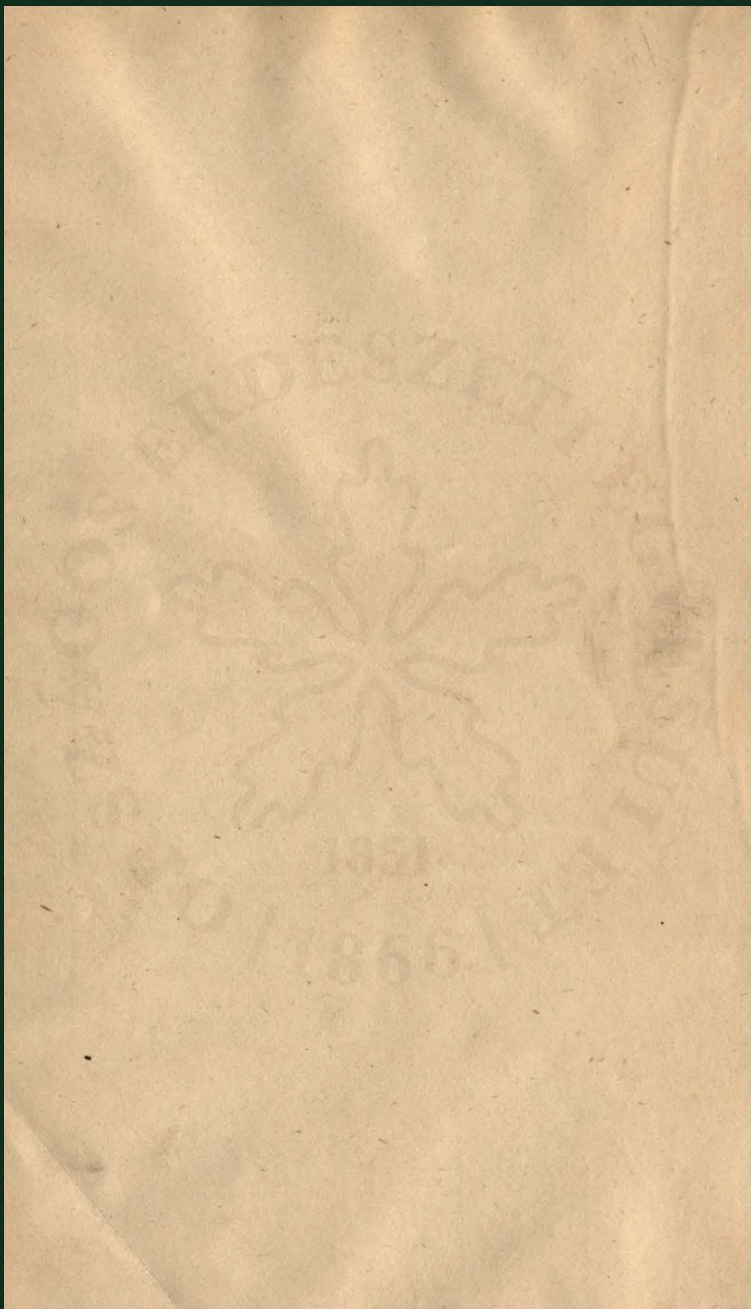

Magyar Királyság
Szent István Királyi Magyar Erdészeti Akadémia
Könyvtára

Magyar Királyság
Vadász- és Erdészeti Minisztérium
Könyvtára

Magyar Királyság
Vadász- és Erdészeti Minisztérium
Könyvtára

□ FÜLÖP
SZÁSZ COBURG-GOTHAI HERCEG
Ő FENSÉGE

□ MAGYARORSZÁGI □
VADÁSZTERÜLETEINEK
ÉS
VADÁLLOMÁNYÁNAK
URADALMAK SZERINT VALÓ
□ ISMERTETÉSE. □

OEE Könyvtár
ÁII.EII. 2018

□ KIADJA □
FÜLÖP SZÁSZ COBURG-GOTHAI HERCEG Ő FENSÉGE
ERDŐIGAZGATÓSÁGA
JOLSVA ■■■ 1910.

KÖSCH ÁRPÁD KÖNYVNYOMDÁJA, EPERJES. 1910.

ELŐSZÓ.

É mű a Fülöp Szász Coburg-Gothai herceg Ő Fensége által az 1910. évi wieni első nemzetközi vadászati kiállításon rendezett magyarországi kiállításának kiegészítő része.

Ebből megítélhetők a fenséges vadász úr magyarországi vadászterületei, azok fekvése és a vadtenyésztésre, táplálásra s gondozásra befolyással bíró természeti viszonyok. Ebben vannak feltüntetve a rendszeres vadászat üzésére való intézkedések, be rendezések, a vadászat mikénti gyakorlása és a legutóbbi 20 év alatt elért vadlelövetési eredmények, melyekből következtetés vonható az egyes uradalmakban előjövő vadnemekre, a vadállomány állására, végre a nyílt és zárt vadászterületek fő- és dámvadjának test- és agancssúlyára, a fővad netáni degenerálására. Mindezekre a jelen mű ad közelebbi felvilágosítást és magyarázatot.

A fenséges vadász úr magyarországi vadászterületei hét vármegyében és tíz uradalomban fekszenek. Ezekből csupán a murányi, balogvári, vacsi, szittnyai uradalmakban űzi rendszeresen a vadászatot, s a tarka őzekre való tekintettel fenn van tartva a cserépvári uradalom egy része is. De ezen uradalmak

egy bizonyos részét, valamint a káposztafalvi, füleki, csábrághi, hevesi és edelényi uradalmak vadászatát Ő Fensége részben erdőtiszteknek, részben gazdasági bérlőknek, s jelentéktelen részben idegeneknek engedte át a vadászat mérsékelt gyakorlására.

Mindazon tilosok, a hol a fenséges vadász úr a vadászatot magának tartotta fenn, vadászati tekintetben e műben részletesen vannak leírva, míg a másoknak átengedett vadászterületek csak annyiban vannak ismertetve, hogy lássék vadállományuk állása és az ott előjövő vadnemek azon esetre, ha a fenséges úr azokkal másként rendelkezni óhajtana, vagy egynémelyiket tilosai közé sorozni akarná.

Vége e mű kiegészítő részét képezik azon vadászati térképek, melyek a kiállítás helyiségében vannak kifüggesztve, úgyszintén azon menházak, vadászlakok és vadászkastélyok fényképei is, melyek a fő-, őzvad és siketfajd-vadászatok alkalmával a fenséges vadász úr, fenséges családtagjai és magas vendégei által megszállóhelyül igénybe szoktak vétetni.

Kelt *Jolsván*, 1910. márc. 1.

A hercegi erdőigazgatóság.

ELSŐ RÉSZ.

I. FEJEZET.

Á magyarországi hercegi hitbizományi uradalmak felsorolása.

1. Táblázat.

Uradalom	Egész kiterjedése	E b b ő l		Vár- megye
		mezőgazdasági terület	erdőterület	
k a t. h o l d				
<i>a)</i> Murány.	87,267	2,912	84,355	Gömör
<i>b)</i> Baloghvár.. . . .	22,587	6,148	16,439	"
<i>c)</i> Káposztafalu.. . . .	10,945	525	10,420	Szepes
<i>d)</i> Fülek..	9,565	5,103	4,462	Nógrád
<i>e)</i> Csábrágh	9,962	2,593	7,369	Hont
<i>f)</i> Szittnya..	10,822	1,159	9,663	"
<i>g)</i> Vacs	23,302	20,627	2,675	Pest
<i>h)</i> Heves	5,041	4561	480	Heves
<i>i)</i> Cserépvár	13,081	6,264	6,817	Borsod
<i>k)</i> Edelény..	3,374	1,605	1,769	"
Összesen	195,946	51,497	144,449	

Mindezen uradalmakban a vadászat élvezete és gyakorlása akként van beosztva, hogy egyes ré-

szekef a fenséges birtokos magának tartott fenn, melyekben másoknak vadászni — a dú- és káros vadat kivéve — tilos. A fenmaradó többi rész részben az erdőtiszteknek, részben pedig idegeneknek van bérbeadva és részben uradalmi gazdasági bérlőknek van meghagyva, a 200 kat. földet ki nem tevő területek pedig a községi vadászterületekbe vannak beosztva úgy, a mint azt a következő táblázat mutatja, és pedig:

2. Táblázat.

Uradalom	A fenséges úrnak fen-tartva	Bérbeadva		Gazdasági bérlőknek meghagyva	Községi területekbe beosztva	Összesen	Nyílt vagy zárt terület
		erdőtiszteknek	idegeneknek				
k a t. h o l d							
a) Murány.. ..	46,758	35,839	4,604	—	66	87,267	nyílt
b) Baloghvár.. ..	8,367	12,201	939	627	—	22,587	"
két vadaskert	453	—	—	—	—		zárt
c) Káposztafalu	—	10,945	—	—	—	10,945	nyílt
d) Fülek.. ..	—	6,254	2,907	—	404	9,565	"
e) Csábrágh	—	8,141	—	1,309	512	9,962	"
f) Szittnya.. ..	3,340	7,482	—	—	—	10,822	"
g) Vacs	13,913	—	—	—	—	23,302	"
Mende, Apaj,	—	—	—	—	—		"
Dömsöd	—	—	305	8,977	107		"
h) Heves	—	—	480	4,561	—	5,041	"
i) Cserépvár.. ..	5,117	1,700	—	6,264	—	13,081	"
k) Edelény.. ..	—	3,374	—	—	—	3,374	"
Összesen.. ..	77,948	85,936	9,235	21,738	1,089	195,946	

II. FEJEZET.

A fenséges birtokos vadászterületeinek földrajzi, természetrajzi s természettani leírása.

a) **Murányi uradalom.**

E 46,758 kat.hold nagyságú vadászterület a murányaljai, hutai, királyhegyaljai (vereskői), koháryházai, helpai, ágostonlaki, garamszécsi, garamfői, vernári, nagyrőczei (kakashegyaljai és kistrőczei) határookban terül el. Körül van határolva:

Délnyugat felől: Tiszolcz városi, továbbá zólyommegyei erdőközi kincstári erdőkkel;

nyugat felől: a zólyommegyei mihálytelki (breznóbányai) kincstári erdőkkel;

éjszaknyugatról: a Garam-völgygyel, vagyis a garamszécsi, ágostonlaki, helpai, koháryházai és királyhegyaljai községi határokkal és a helpai s királyhegyaljai határban helyenkint a Garam folyóval;

délkelet felől: a garamfői és vernári határokkal;

éjszak felől: a két utóbbi határra nézve a lipótmegyei teplicskei kincstári és a Szepesmegyében fekvő erszébetházai és hernádfalvi püspöki erdőségekkel, melyek jelenleg Ő Felsége a bolgár király vadászati bérletét képezik. Végre határos az urasági vadászterület a hutai, kakashegyaljai és kistrőczei községi határokkal, úgyszintén:

délkelet felé: a Kakashegy láncolatával, illetve Szabadi és Sajóréde község határában fekvő gróf Andrassy-féle erdőségekkel és utóbbi község hegyi rétjeivel.

Ezen leírásból látható, hogy a murányuradalmi urasági vadászterület Gömörvármegye legfelső részét képezi, a mely Zólyom-, Liptó- és Szepesmegyével határos; továbbá látható, hogy a szóban levő vadászterület – a Vereskő és Garamfő községek közötti mintegy 7,5 km.-es megszakítást kivéve – egy oly összefüggő vadászterületet képez, melyen belül községek vagy népes lakóhelyek elő nem fordulnak s így bir azon ritka tulajdonsággal, mely a vadtenyésztés, vadóvás és a vadászat gyakorlása szempontjából annyira fontos és kívánatos.

Mindezen vadászterületek a Jolsván székelő erdőigazgatóság fenhatósága alatt a murányaljai, királyhegyaljai, garamszécsi és nagyrőczei erdőhivatalok kerületeibe és felügyeleti körébe esnek, s következő erdőgondnokságok által kezeltetnek, és pedig:

1. a murányaljai,
2. a vereskői,
3. a helpai,
4. az ágostonlaki,
5. a garamszécsi,
6. a garamfői,
7. a vernári, és végre
8. a nagyrőczei erdőgondnokok, illetve erdőtisztek által. E szerint a hasonló vadászati területek leírása s természeti sajátásaiknak ismertetése is – a könnyebb átnézet végett – ezen keretben van megírva, valamint a vadászat gyakorlására vonatkozó összes ismertetések is.

A) Az egyes pagonyok nagysága, tengerszint feletti magasságok, hegyek, kőzetek, völgyek, folyók, patakok, források.

1. A murányaljai pagony.

Nagysága 12,721 kat. hold.

Tengerszint feletti magassága 453–1391 méter között váltakozik. E szerint ezen pagony – valamint az utána következők – a magas hegységi pagonyok sorába tartoznak.

Kiválóbb magaslatai: A Murányvár 944, Sarkanyica 1162, Jávor 1202, Klyak 1391, Bodolov Vrch 1205 méter.

Főközete: A triász mész, csupán a Murányvár alatti gerinc legalján jön elő egy helyen a dolomit.

Völgyek, folyók, patakok, források: Az egész pagonyt hosszában keresztül metszi az Erzavó völgye és a hasonló nevű patak, és pedig nyugattól délkeleti irányban. A Murányvár lábánál fakad s a vadászterület szélét érinti a még vízbővebb Bjela-voda patak, a mely Murányalja mezőváros alatt az Erzavó patakkal egyesülve, a Murány folyót alkotja s onnétl efelé haladva Nagyrőcze és Jolsva városok határán keresztül, Beretkénél a Sajó folyóba ömlik. E két patakon kívül az Erzavó patak jobb oldalán, a Tiszolcz felé vezető törvényhatósági út mellett az erdő legalján fakad még az úgynevezett Szécsi Mária-forrás, mely mindjárt eredeténél bő patakot képez, és Hosszúrétnél a Murány folyóba ömlik. Azontúl a murányaljai pagonyban más patakok nincsenek.

Az egész murányaljai pagony az Erzavó völgy jobb- és baloldalán egy hullámos fensíkot képez, mely forrásokban igen szegény. E völgy baloldalán

forrás található: a Sztudnyán, Lopusnón, a Bodolova Dolinkán a Vohan alatt, a vár alatti és várréti erdő-őri lakoknál, de ezek is nagyobbbrészt eredetöknél a talajban és a kőzetek között vesznek el. A jobb-oldalon a Szivákován csak egy jelentéktelen forrás van. Hogy ezen források a talajban elvesznek, az a mészkőhegységek sajátsága, telve lévén üregekkel és katlanokkal, azokba a víz leszivárog és rendszeren a völgyek és hegynyúlványok alján jön napvilágra, itt aztán patakokat képez. Mindezen források különböző helyeken és egymástól nagy távolságokban léteznek, s az erdei munkásoknak víz után messze kell járniok.

Mindazáltal, hogy e pagony fensíkjai vízben annyira szegények, az erdei tenyészet elég jónak mondható, a mennyiben a mészkőzet elmálása gyors, különösen ha azt korhany fedi és ha a csapadékok azt is a mélységekbe le nem sodorják. Meredélyes sziklafalak csupán a pagony legkülső szélén, a Tiszolcz – Vereskői törvényhatósági út mentén és az Erzavó völgyben jönnek elő, itt aztán az erdei tenyészet is silány.

2. A vereskői pagony.

Nagysága 7672 kat. hold.

Tengerszint feletti magassága 691 – 1279 méter között váltakozik.

Kiválóbb magaslatai: Postredne Vrchi a murányi határ közelében 1039, Prehibka 1194, Magura 1250, Gálov Vrch 1121, Vrch Cigán 1081, Gindura 1098 és Visoki Kopec 1279 méter.

Főközete: A vereskői pagony szomszédja lévén a murányaljai pagonynak, ennek folytatása gyanánt tekinthető és legnagyobbbrészbzen triász mészből áll, csupán a huta – vereskői törvényhatósági út jobb-

oldalán, a kakashegyaljai határ felé és a Rácovó völgy baloldali része áll gneiszból, mely utóbbiakon az erdei tenyészet is bujább.

Ott, hol a vereskői pagony a murányaljaival is érintkezik, az egyszersmind elválasztó határ és vízválasztó is a Murány völgye és Garam völgye között.

A vereskői pagony területei kivétel nélkül a Garam-völgybe hajlanak, helyenkint, p. o. a Javorina körül kevésbé meredek lejtőkkel, további folytatásokban azonban meredek és sziklás hegyoldalakkal. Meredélyes sziklák előjönnek a murányalja – vereskőszepesi törvényhatósági út baloldalán a Dedov Vrchen, a Trsztyanói völgy baloldalán a Szuchában, mely arról nevezetes, hogy itt 1885. évben boldogult Rudolf trónörökös egy nagy medvét lőtt, mely ott emlékoszloppal van megörökítve; továbbá meredélyes sziklák előjönnek a Zlatnói völgy előtt és ennek hátsó részében a Klinben, a Szlanyinárkában, a Havranában, a Cigány felőli oldalon és a Rácovóban a Viszoki kopec alatt, jó teelő-tanyát nyújtva a medvéknek.

Völgyek, folyók, patakok, források. Főbb völgyei: A Zsupkó, délnyugat felől a Trsztyano, a zlatnói, havranai és felső-rácovói völgyek, melyek északkeleti irányban húzódnak és patakjaik a Garam folyóba ömlenek.

A hegygerincek, hegyoldalak s egy-két kisebb fensík – ellentétben a völgyekkel – vízszegények, s csupán a Kamzicskán és Mokrapolyanán található forrás, melyek azonban eredetöknél a mészsziklák üregeiben szintén elvesznek s patakot nem képeznek, tehát itt is ugyanazon tünetek jelenkeznek, mint a murányaljai pagonyban. Ellenben a hol a gneisz-kőzet előfordul, ott már források bugyognak

elő, mint a zsupkói oldalakon és völgyecskékben, s itt vízhiány nincs.

Az erdei tenyészet a mészkőhegyeken ugyanolyan, mint a murányaljai pagonyban, míg a gneisz-kőzeten egészen megfelelő.

3. Helpai pagony.

Nagysága 1462 kat. hold.

Tengerszint feletti magassága: 697–1226 méter között váltakozik.

Kiválóbb magaslatai: a Csernákov Vrch 1106, és a Nyihovó 1226 méter.

Kőzet: A gneisz, talaja mélyrétegű és korhanydús.

A vereskői pagonytól a Rácsovó-völgy és patak alsó része választja el a helpai pagonyt, melynek egy oldalvölgyét képezi. Ebbe beléfolyik a podstallai völgyecske patakocskája s így egyesülve a Garam folyóba ömlik.

A hegyoldalak meredek, meredélyes sziklák nélkül. Forrás a nyihovói menház alatt, és a Rácsovó hegyoldal alján fakad.

Az erdei tenyészet – mint minden gneisztalajon – jó, s szembeötlőleg elüt a mészhegyek fa-tenyészetétől.

4. Az ágostonlaki pagony.

Nagysága: a hozzácsatolt s a Garam völgyébe hajló murányaljai erdőrézszel 6637 kat. hold.

Tengerszint feletti magassága: 660–1441 méter között váltakozik.

Kiválóbb magaslatai: a Prislop 1007, Visoki Vrch 1263, Cserni Vrch 1128, Szlatvinszkó 1230, a murányaljai pagonynyal közös Klyak 1391, és a Fabova-csúcs 1441 méter.

Közete két csoportba osztható. A murányaljai

pagonynyal határos részében a Klyak alatti rész, a Mochnata és Tepla, továbbá a Sztoski triász mész, a mely rendkívül meredélyes sziklákat képez; többi része gneisz, de az ezen kőzetből álló hegyek is igen meredek oldalakat képeznek, dacára ennek utóbbiak kitűnő talajjal birnak, melyeken a fatenyészet buján nő, s a hol a fővad is szép számban tartózkodik. A mi egyébként az egész pagonyra áll.

Völgyek, folyók, patakok, források. Főbb völgyei: a Hronyec-völgy, mely az egész pagonyt nyugattól északi irányban átszeli, s patakja annyira vízdús, hogy az korábban fausztatásra is használtatott. A Hronyec-völgynek két mellékvölgye és patakja, a Dudlavka, és a Nyihovó-Teplai völgy és patak szintén a Hronyec patakba ömlik, előbbi a Kis-Sztosoknál, utóbbi a klatnai vadászlaknál, így egyesülve az ágostonlaki erdőtishti lak előtt a Garam folyóba ömlenek. Forrásokban is bő e pagony, mert nemcsak a völgyek aljában, de a hegyoldalokban is – a hol gneisz az alapkőzet – több helyen fakadnak források, sőt egy-két helyen elposványosodások is.

A murányuradalmi pagonyok között az ágostonlaki pagony a legérdekesebb, nemcsak vadállományánál, de ritka szépségénél s regényességénél fogva is.

A Hronyec-völgy hossza a Prislóptól a Garam folyóig 10,5 km. E völgy közepetáján, a hol a Nyihovó-Teplai patak a Hronyec patakba ömlik, áll a fenséges birtokos legkedvencebb vadászlaka, a *Klatna*. A bögési idény alatt itt tartózkodik legszivesebben, itt e mély völgyben, a fenyvesek hazájában, a hol a patakok csobogásán és a szarvasok bögésén kívül a méla csendet semmi sem zavarja. A vadászlakkal szemben meredélyesen kiemelkedik a Klyakhegy, Mochnata és Tepla sziklás oldala, mely a Klatnától a Klyak csúcsáig 643 méter magassági

különbözetet mutat. A vadászlak előtt pedig a völgyben és annak kétfelé váló elágazásának helyén kellemes és buja növényzetű völgyi rétek terülnek el. Útja Ágostonlaktól mintegy 5·9 km. hosszban ki van építve.

5. Garamszécsi pagony.

Nagysága 3533 kat. hold.

Tengerszint feletti magassága: 750—1328 méter között váltakozik.

Kiválóbb magaslatai: a Magura 1104, Szalka 1298 és Szmrekovica 1328 méter.

Közete, talaja ugyanaz, mint a szomszédos ágostonlaki pagony azon részének, a hol gneisz az uralkodó kőzet. Az ágostonlaki és garamszécsi pagony között a Fabovától lefelé húzódó Rovjenka, Szlatvinszkó és Cserni Vrch hegygerinc a határ. Az erdőközi és mihálytelki kincstári pagonytól pedig a Fabova hegygerinc választja el, s innét kezdve a garamszécsi pagony oldalai és lejtői a Garam-völgy felé húzódnak.

Völgyei, folyói, patakjai és forrásai. Ezen pagonyt a Volyhovói, Petrikovói és Bublákovai völgy hosszban metszi ugyanily nevű patakokkal, melyek között a Volyhovói vízbősége miatt külön említést érdemel. A másik két völgynek patakjai az erdő legalsó határán egyesülnek s így egyesülve a Garam folyóba ömlenek, úgyszintén feljebb a Volyhovói patak is. Források itt is bőven fakadnak, s ezek között a fabovai menház és erdőőri lak alatti forrás a leggazdagabb. E menházról, mely 1278 méter tengerszint feletti magasságban fekszik, igen szép kilátás nyílik a Magas-Tátrára.

Dacára a garamszécsi pagony magas fekvésének s meredek lejtőinek, fatenyészete kitűnő, s vágásai és rétjei a vadnak jó legelőt szolgáltatnak.

6. A garamfői pagony.

Nagysága 4182 kat. hold.

Tengerszint feletti magassága: 910—1693 méter között váltakozik.

Kiválóbb magaslatai: a Besznik 1000, Szkalnisztó 1095, Tri sztudnye 1508, Uplaz 1557, Királyszikla 1693 méter.

Fekvésére nézve elüt az előbb leírt öt pagonytól, miután ez a királyhegyi láncolatnak délkeleti és éjszakkeleti oldalát képezi. Az urasági tilos a Beszniken kezdődik, — mely alatt a Garamfolyó ered és a mely vízvásztó a Garam és Gölniczvölgy között, — s innét felhúzódik a Királysziklára, mely állítólag Mátyás királytól nyerte elnevezését, a ki itt, ha Dobsinán járt, vadászgatott.

Kőzete: Az alsóbb részekben és aljakban 3 km. hosszban dolomit-mész s kis részben a Zsdjár felé porphir; innét a hegyoldal meredekségbe megy által s ennek kőzete már gneisz, mint a királyhegyi láncolatnak főközete.

A dolomit-talajon a fatenyészet silány, úgyszintén a porphir-talajon is, a gneisz-talajon ellenben jónak mondható.

Völgyei, folyói, patakjai, forrásai. Főbb völgyei a Szalasma és Bicsárka, hasonnevű patakokkal, mely utóbbiak a pusztamezei vadászkastély és volt korcsma alatt — most erdőőri lak — egyesülnek s onnét kezdve a Gölnicz folyót alkotják, mely az éleskői jégbarlang alatt és Sztracena mellett elhaladva a Gölnicz völgyén át, Margitfalvánál a Hernádba ömlik. A pagony általában véve vízbőnek mondható, felsőbb részeiben több helyen fakadnak források, melyek a talajt helyenkint vizenyössé teszik. Megemlítenünk tartjuk még, hogy a Bicsárkai patak,

mely a Királyhegy északi oldalán fakad, a Gölnicz-völgy és Vág völgy közötti vízvásztón, a Martaluskánál, 1543 méter magasságban erős eséssel a Bicsárkai völgybe átfolyik, szigorúan véve tehát ez tekinthető a Gölnicz folyó eredetének, mert legmagasabb ponton fakad.

Említést érdemel továbbá a garamfői pagony királyhegyi oldalán létező mintegy 79 kat. hold nagyságú henye-fenyő állab, mely a hólavínák ellen véderdőül szolgál.

7. A vernári pagony.

Nagysága 6606 kat. hold.

Tengerszint feletti magassága: 800 – 1548 méter közt váltakozik.

Kiválóbb magaslatai: a Popova, a gömör—szepesi törvényhatósági út legmagasabb pontja 1056, Cserveni Strosz 1162, Spaldova 1230, Pálenica 1306, Vernári hola 1548 méter.

Szomszédos a garamfői pagonynyal, melytől a Hnyilecz (Gölnicz) patak és a Hola paleniczai gerinc választja el. Ez azon patak, a melyről a garamfői pagony leírásában az van mondva, hogy a pusztamezei vadászkasztély alatt és régi korcsma előtt már a Gölnicz folyócskát képezi.

Közete és talaja rokon a garamfői pagonyéval; alsó részeiben 10·5 km. hosszban a dolomit, feljebb a triász mész s még feljebb, a vernári hola alatti részben le a sztracseniki völgyig, a gneisz. A dolomiton az erdei tenyészet felette silány, sok helyen a fák gyökerei csak a sziklákra tapadnak úgy, hogy azokon termőtalaj alig látható, a hol azonban a dolomitot mészkőzet vagy gneisz váltja fel, ott a tenyészet jó.

A vernári pagonnak két vízvásztója van. Az

első a Popova hegygerinc, mely a Gölnicz-völgytől a vernári völgyet elválasztja; ezen vízvásztó felhúzódik egészen a Királyhegy nyulványára, a vernári havasra. A vernári katlan, illetve völgy hegyoldalain fakadó források és patakok víze 6 irányból a falu előtt és a faluban egyesül s innét kezdve a vernári vízbő patakot alkotja, a mely Szepesvéghelynél a Hernád folyóba ömlik, útközben megszaporodván a gömörmegeyi határ közelében eredő szepesvéghelyi melegforrás vizével. *A másik vízvásztó* az, a mely a vernári fővölgyet a Hlavina-, illetve Bjela-völgytől elválasztja, melynek bő patakja Káposztafalvánál ömlik a Hernád folyóba.

És így, a mint látható, a vernári pagony legnagyobb része — kivéve a Gölnicz-völgye felé eső kis részt — a Szepeség felé gravitál, mert a Popovai vízvásztótól kezdve összes hegyei, völgyei, vizei oda hajlanak és folynak. E szerint a vernári pagony forrásokban és patakokban bővelkedik.

Meredélyes mész-sziklák — egy-két kisebb csoportot leszámítva — csupán a „Sance“-n, a vernár-szepesvéghelyi sziklaszorosban és a vernári-betlenfalvi-káposztafalvi határon levő rárohovói gerinczen fordulnak elő, a hegyoldalak pedig meredekeknek, sőt a legtöbb helyen igen meredekeknek mondhatók.

8. A nagyrőczei, illetve kakashegyaljai és kistrőczei pagony.

Nagysága 3945 kat. hold.

Tengerszint feletti magassága: 620—1481 méter között váltakozik.

Kiválóbb magaslatai: Mnisánszko 1267, Lehotska 1317, Kipró 1352, Kakashegy 1411, Sztolica 1481 méter.

Közete és talaja: Legalsóbb részében a kistrőczei

pagonyban a gránit, felsőbb részeiben a gneisz, helyenkint gránit-tömbökkel. Határos egy oldalról a vereskői és garamfői, más oldalról a hutai, harmadik oldalról, mely a két előbbi pagonynyal szemben van, a kakashegyi láncolattal, s egészben véve egy mély, katlanszerű völgyet képez, mely a sajórédei határtól be van zárva. Az egész pagonyt keresztülszeli az úgynevezett karaffovai patak, melybe több oldalpatak ömlik, s Kakashegyalja községen alúl – a község korábbi elnevezésétől – a Zdichava patak nevet veszi föl, útközben Kisrőcze községen felül a Psztruzsnói patakot is magába veszi s így megszaporodva Nagyrőcze városánál a Murány folyóba ömlik. Általában véve az egész pagony víz-dús, mert nemcsak a völgyekben, de a hegyoldalakon is – különösen a kakashegyi láncolat oldalain – lépten-nyomon források fakadnak.

Hegyei igen meredek oldalakkal birnak, mindennek dacára talaja, habár sziklás is, az erdei tenyészetnek jól megfelel. Meredélyes sziklák e pagonyban sehol nem léteznek.

Végre meg kell jegyezmem, hogy a murányi uradalomnak ezen pagonya a vereskői és garamfői pagonyoktól a Cselo, Magura és Kipró hegygerinc által van elhatárolva, mely a Garam- és Murány-völgy között vízválasztót alkot, s így a nagyrőczei egész pagony a Murány-völgy környezetébe esik, s annak Nagyrőcze városától éjszakkeleti irányban főoldalvölgyét képezi.

A murányi uradalom e 8 pagonyában kitesz az urasági vadászterület összesen 46,758 kat. holdat, azon megjegyzéssel, hogy a vernári erdőtisztnak, a fővad, siketfajd, továbbá a medvék kivételével, házi szükségletére és a dú- és káros vadak pusztítására

a vadászat, korábbi időktől meg van engedve s ezért úgy, mint a többi tisztek bérpagonyaikért, ő is köteles bért fizetni.

B) Az összes murányuradalmi urasági vadászpagonyoknak klimája.

A mint az A) betű alatti vadászati pagonyok összeállításából és leírásából látható, az egész urasági vadászterület tengerszint feletti magasságai átlagban leginkább 1000–1300 méter között váltakoznak, így hát a hidegebb klimájú hegység jellegével bír s évi átlag-hőmérséke mintegy $+4^{\circ}$ C.-ra tehető.

A csapadékok bővekek s a hó 50, sőt többször mint nem, 80–100 centiméter, sőt ezen felüli magasságokra is emelkedik.

A tél igen hosszú, rendes körülmények között 6–6 $\frac{1}{2}$ hónapig tart. A hó rendszeren április közepéig kitart, de azután is egész május hó elejéig, sőt középeig is hideg napok s még hidegebb éjjelek járnak. Így tehát a növényzet csak azután kezd fakadni és nőni, s legelhetővé csak május vége felé, magasabb pontokon pedig csak június hó első felében válik.

E magasságokban semmiféle gazdasági növény nem termelhető, még a burgonya is csak a legalacsonyabb fekvésű helyeken jó elő s még ott is gyakran elfagy. A derek rendszeren augusztus hó másik felében már beköszöntenek s akkor leperzselik a húsosabb levelű növényzetet.

Télen át a hóviharak gyakoriak s ilyenkor a szabadabb helyeken, tisztásokon, réteken, vágásokban, utakon, sőt védetlen völgyekben is úgyszólván áthatolhatlan hófúvásokat okoznak, melyek a vadnak szabad mozgását akadályozzák, de megnehezítik a vad szabad mozgását a nagy havak zárt

erdőkben is. Mindezeknek azon hátránya van, hogy a vad az etetőkhöz bármely időben el nem juthat. Veszélyesek a havas esők is oly esetekben, ha az enyhébb nappali időt éjjeli fagy követi, a nagy súly alatt aztán a fák csúcsai s nem ritkán galyai is töréseket szenvednek, melyek elől a vad szabadabb helyekre menekül.

Gyakoriak a szélviharok is, a melyek az erdőkben széldöntéseket s derékban való töréseket s ez által súlyos károkat okoznak. Legveszedelmesebbek a keleti és éjszakkeleti szelek s egyszersmind a legzordonabbak is, néha azonban a nyugati szelek is károsak s káros voltak a fák kidöntésében nyilvánul.

Szóval, a magas fekvésnek és hidegebb klímának itt minden hátrányai fellépnek s a vad sokat szenved miattuk, melyet súlyosbít még az, ha a hó megfagy s a hó szironyossá lesz, mely a fő- és őzvadat mozgásában, menekülésében akadályozza s a dúvadak által való elfogását megkönnyíti. Mindezen hátrányok elleni intézkedéseket lásd a IV. fejezet „Vadvédelem“ előtti pontjában.

C) Az összes vadászterületeken előjövő s a vadállomány tekintetében fontossággal bíró fa- és bokorneműek.

A murányuradalmi urasági vadászterület a tűlevelű fák hazája, de előjönnek az ellenállóbb lombosok közül szórványosan más fanemek is. Így például előjön a murányaljai, vereskői, vernári és a garamfői pagonyokban mint uralkodó fanem a tűlevelűek közül: a lúczfenyő, a jegenyefenyő és szórványosan a veres- és erdei-fenyő; a lombos fanemek közül szintén szórványosan a bükk, juhar, kőris, szil, a madár- és kevésbbé a lisztes-berkenye,

továbbá a rezgőnyár és rakottya-fűz, mindezek azonban inkább elszórva, a túlevelűek között vagy szabadabb helyeken jönnek elő. A jegenyefenyő kivételesen tisztán is előfordul, de csak alárendeltebb mérvben. Általában véve a lúczfenyő alkotja az állabok főtömegét, mely a legellenállóbb ezen magasságokban és hideg klimában.

A helpai, ágostonlaki, garamszécsi és nagyrőczei pagonyokban szintén a lúczfenyő a főfanem, de az ágostonlaki pagonyban a jegenyefenyő is tekintélyes mennyiségben jön elő, a teplai erdőrészt mészsiklái között pedig a veresfenyő is. A lombosok közül ez utóbbi négy pagonyban előjönnek mindazon fanemek is, melyek a murányaljai, vereskői, vernári és garamfői pagonyokban előjönnek. De az állabalkotó főfanem itt is mindenütt a lúczfenyő.

A bokorneműek közül az összes pagonyokban előjön a mogyoró, a loncz, a kányafa; továbbá mindenütt előjön a málna, szeder, fekete és magasabb helyeken a veres-áfonya.

Mindezen fanemek itt azért soroltattak fel, hogy lássék az erdők jellege, de másrészt – a mennyiben egyes fanemek bizonyos mértékben a vad táplálására is fontossággal bírnak – helyet kellett adni ezen ismertetésnek is, megjegyezvén, hogy az összes pagonyok szálerdő-üzemben és 90-éves fordulóval, tarvágással kezeltenek, s a vágások felerdősítése mesterséges ültetések által történik, mely ültetésekhez a csemeték vetényágokban neveltetnek.

Megjegyzendő továbbá, hogy a *B)* betű alatt elmondott okoknál fogva vetővágások e magasságokban – a gyakori és erős szélviharok miatt – nem alkalmazhatók, mert a megritkított állabokat a szél rövid idő alatt halomra hányná, miáltal a fa értékében sokat veszítene, a mint azt a próba-

vágások igazolták. Ennélfogva a tarvágások mellett kellett megmaradni és a vágásokat mesterségesen felerdősíteni.

D) Hegyi és völgyi rétek az egyes pagonyokban.

Nagy fontossággal bírnak a vadászpagonyokban a hegyi és völgyi rétek, melyeken a vad — a vágások mellett — a késő tavaszi, nyári és őszi idény alatt táplálkozik. Ez itt annál nagyobb fontosságú, mert ily magasságokban a zord időjárás, a sokáig tartó hideg és korai derek miatt tápnövényeket tenyészteni nem lehet, ezeket tehát legalább részben a réti legelőknek kell pótolni s a vad téli takarmányát ezekről kell előkészíteni.

Ily hegyi és völgyi rétek találhatók:

1. <i>A murányaljai pagonyban</i> , különféle nagyságban, számra 33 darab rét; ezek összterjedelme.. .. .	676 kat.hold.
2. <i>A vereskői pagonyban</i> , számra 15 darab rét, összterjedelmük.. .. .	216 " "
3. <i>A helpai pagonyban</i> , számra 3 drb, összes terjedelmük	38 " "
4. <i>Az ágostonlaki pagonyban</i> , számra 5 darab, összes terjedelmük.. .. .	187 " "
5. <i>A garamszécsi pagonyban</i> , számra 5 darab, összes terjedelmük.. .. .	120 " "
6. <i>A garamfői pagonyban</i> , számra 11 darab, összes terjedelmük.. .. .	446 " "
7. <i>A vernári pagonyban</i> , számra 20 darab, összes terjedelmük.. .. .	517 " "
8. <i>A nagyrőczei pagonyban</i> , számra 9 darab, összes terjedelmük.. .. .	63 " "
Főösszeben	2263 kat. hold.

Mindezen réteknek elosztását az egyes pagonyokban, a vadászati kiállítás helyiségében a fővad trofeák alatt kifüggesztett két vadászati térkép tünteti fel, valamint feltünteti a különböző színezéssel ellátott pagonyok fekvését, egymással való összefüggését és a menházak elhelyezését.

III. FEJEZET.

A fenséges birtokos murányuradalmi tilosában előforduló hasznos, továbbá káros és dúvadnemek.

A murányuradalmi tilosokban előjön:

1. *A hasznos vadakból*: a fővad, őz, nyúl, siket- és nyirfajd, császármadár és szalonka.

2. *A káros vadakból*: vadsertés és borz.

3. *A dúvadból*: a medve, hiúz, róka, vadmacska, fa- és kövi-nyest, görény, menyét; a madaraktól: a suholy, kőszáli sas, kiáltó-sas, héja, kánya, sólyom és karvaly.

1. Hasznos vadak.

A fővad itt a fenséges vadász úr édesatyjának, a boldogult Ágoston herceg O királyi Fensége rendeletére 1869. évben lett megtelepítve, és pedig az ágostonlaki pagonyban a klatnai vadászlak közelében, a Siroka-völgyben vadaskertszerűleg körülkerített helyen, hová először 28 darab, 1873. és 1878. évek között 37 darab lett bebocsátva. Később innét szétbocsáttatván, nemcsak a murányuradalmi erdőségekben terjedtek el, de a szomszédos Tiszolcz városi és zólyommegyei kincstári erdőségekben, később pedig a rimavölgyi társulati erdőségekben és a Sajó völgyén, Dobsina városa és a gróf Andrássyak erdeiben is.

A másik telepítés 1888. évben 10 darab fővaddal a garamfői pagonyban, a pusztamezei vadász-kastély közelében történt a jelenlegi vadász úr Ő királyi Fensége rendeletére, a mely telepítés az elszaporodást még jobban előmozdította. Innét aztán a vad egy része a szepespüspöki és káposztafalvi erdőségekbe vonult s részben a dobsinai erdőségekbe is, de legnagyobb része a garamfői és vernári erdőségekben maradt meg.

Legnagyobb számban található a fővad a murányaljai, vereskői, ágostonlaki és garamszécsi pagonyokban, de már a garamfői és vernári pagonyokban is szép számban jó elő, kevésbé a helpai, és még kevésbé a nagyrőczei pagonyokban.

Mindezen pagonyokban a fővad létszáma a múlt évi bögés idején összesen mintegy 1300 darabbal lett konstatálva.

Ebből azonban levonandó azon vad, mely őszszel lelövetésre engedélyeztetett, továbbá levonandó az idegen pagonyokból és a tiszti bérterületekről párzásra beváltott vad, mely aztán a bögés után innét ismét elvándorol úgy, hogy a fenti létszám, mely a múlt évről a jelen évre marad, – az ide szaporodást nem tekintve – mintegy 1100 darabra tehető. Ha tehát ezen létszámot alapul vesszük és azt a fenséges vadász úr tilosának 46,758 kat. hold területébe beosztjuk, kitűnik, hogy egy fővad táplálására 42,5 kat. hold terület esik.

Az *őzvad* az összes pagonyokban el van terjedve, szigorú teleken azonban sokat szenved a nagy és szironyos havakban és sok lesz a ragadozók martaléka, azért, ha szép számban is látható, a szaporodás mérve nem mondható kedvezőnek. Baj az is, hogy az etetőket csak ritkán keresi fel.

Nyúl – mint minden magasabb fekvésű vidéken,

a hol a földművelés leginkább tavaszi veteményekre szorítkozik -- kevés számban fordul elő.

Siket- és nyírfajd az összes tilosokban mindenütt található, egy helyen több, más helyen kevesebb számban. Legnagyobb számban a vernári pagonyban észlelhető úgy a siket-, mint a nyírfajd. Fel-tűnést keltő, hogy a nyírfajdok a vernári községi hegyi rétek fás és bokros helyein kemény teleken csapatokba verődnek össze s e csapatok tisztán kakasokból állanak, a minek alig lehet magyarázatot adni.

Császármadarak mindenütt előjönnek.

Foglyok kevésbé; télen át hiányzik nekik az élelem, azért is leginkább a déli lejtőkön, földek, rétek mesgyéin kiálló fűmagvakkal táplálkoznak, úgyszintén melegebb források zöld növényzetén.

Szalonkák, mint minden erdős helyen, itt is előjönnek s itt nagyobb számban költenek, mint alsóbb vidékeken.

2. Káros vadak.

Vadsértés többé-kevésbé minden pagonyban található, de sehol nagyobb számban, a mi a makk- és gyümölcstermő fák hiányában és a korlátolt földművelésben leli magyarázatát és a hosszantartó télben.

Borz szintén minden pagonyban találtatik, károsága azonban jelentéktelen, s mint rovarpusztító, inkább kiméletet érdemel. E vad inkább alsó vidékeken okoz kárt a mezei ültetvényekben, a mire itt alkalma nincs.

4. Ragadozó vadak.

A *medve* az összes murányuradalmi erdőségekben otthonos s dacára annak, hogy természetyszerűleg leginkább növényi táplálékra, nevezetesen fűre, zabra,

tölgy- és bükkmakkra, továbbá madár- és lisztes-berkenye gyümölcsére, szederre, eperre, fekete- és veres-áfonyára s a hol van — itt azonban nincs — vadkörte, kukoricára van utalva, mindazáltal a húst sem veti meg s a hol ahhoz könnyebben jut, elfogja a fővadat, őzet, azoknak fiatal szaporulatát és a hegyi legelőkön a juhot, marhát, lovat s azokat fölfalja, de ily esetek, nagyon óvatos lévén, mégis ritkábban fordulnak elő. Továbbá felkeresi az erdőkben és az erdők alatt létező méheseket a méz kedvéért, aztán a darázsészkeket és hangyabolyokat is feldúlja; zabéréskor pedig a zabokban is károkat okoz.

Tápláléka felkeresésénél nagy vidékeket baráncol be s ilyenkor, különösen makkéréskor, még az alsóbb fekvésű előhegységeket is felkeresi. Téli tartózkodásra visszavándorol s téli tanyául a sziklás barlangokat választja, a milyenek a murányaljai, vereskői és részben az ágostonlaki mészhegyekben bő számban található. Enyhe teleken, ha a hó kicsi, mindaddig fent van és kóborol, a míg nagyobb hóésés téli szállásra nem kényszeríti; a fiadzás előtt álló anyamedve, legyen a hó bármily kicsi, január hó első vagy második felében elfekszik. Előjönnek oly esetek is, hogy ha a hím vagy nem fias medve még február havában is feljárhat — a mi igen ritka eset — s élelmét a hó alól kikaparhatja, barlangba nem vonul, hanem nagy sűrűségekbe betöri magát, vagy sziklás padlanok alatt tölti a tél másik felét. Barlangokba való vonulását nagy hóéséseknél teszi, hogy nyomát veszítse, azért oly nehéz téli tanyáját felkutatni.

A *hiúz*, vadállományunk e vérengző gyilkosa, itt szintén állandó vad, szerencsére nem nagy számban és pedig azért, mert a hol észrevéttetik, csap-

dákkal, mérgezéssel szorgalmasan pusztítva lesz, a mit megkönnyít azon szokása, hogy rendszeren csapásokon, sziklás helyeken bujkál, a hol a csapdák aztán elhelyeztetnek; a hol pedig vadat fog el, annak húsa megmérgeztetik, mert ezen helyre pár nap alatt vissza szokott térni. És a hol a vadállományt sikertelenül szétrobbantotta, oda ugyanazon nyomon, a melyen jött, egy-két-három hét múlva ismét visszatér, azért úgy a csapdák, mint a mérgezett vad hosszabb ideig visszahagyatnak. E veszélyes vad sem kis, sem nagy vadat nem kimél, sőt ha lopva hozzájuthat, a földön tartózkodó madarakat is elpusztítja.

A *róka* ismeretes ragadozó, mely falánk természeténél és nagy számánál fogva szintén minden vadra, de különösen a még tehetetlen szaporulatra, süket-, nyírfajd- és császármadár-csibékre veszedelmes. De veszélyes itt nagy havak esetében még a felnőtt őzvadra is, ha ez a hóban elsüpped s kimerülve, elgyengülten nem menekülhet, azt nemcsak megtámadja, de el is pusztítja.

Továbbá veszélyes a vadállományra a *vadmacska*, mely ugyan itten kis számban fordul elő, annál több azonban a *fanyest* s nem ritka a *kövi-nyest* sem, *görény* azonban az erdőkben ritkán látható. Mindezek nemcsak a földön, de a fákon tartózkodó madarakra s azok fészkeire is veszedelmesek, mi a menyétre is áll. Van reá eset, hogy a nyestek a kimerülés folytán magukkal tehetetlen őzeket is megtámadják és megölik.

A *ragadozó madarak* közül a suholy érdemel vérengző természeténél fogva említést, ebből azonban itt kevés fordul elő, a többi ragadozó madarak károossága kevésbé észlelhető, részben kis számuknál fogva, de azért is, mert az erdőkben zsák-

mányaikra oly könnyen le nem csaphatnak, ezek inkább szabad helyen veszélyesek. A sasok közül magasabb hegységekben a kőszáli sas is előfordul, de oly csekély számban, hogy károosságát alig lehet megállapítani.

IV. FEJEZET.

Vadgondozás, táplálás és természetes táplálkozás.

Az A) és B) betű alatti leírásokból, nevezetesen a murányuradalmi urasági vadászterület tengerszint feletti magasságaiból és az e magasságokban uralkodó klimából látható, mily természeti akadályokkal kell télen át megküzdenie a fő- és őzvadnak, hogy táplálékát feltalálhassa, másrésről pedig mennyi gondozást és táplálást igényel, hogy télen át is jókarban tartassék és a ragadozóktól lehetőleg megóvassék.

A táplálék tekintetében késő tavasszal, nyáron és ősszel a fő- és őzvad a pagonyokban és hegyi réteken elegendő, sőt bő táplálékot talál, ettől meg erősödve megy neki a zord télnek.

Télen át azonban oly terített asztal nem áll a vad rendelkezésére, ennél fogva azt táplálni kell. A mesterséges táplálékot azonban a vad leginkább csak akkor veszi fel, ha már a nagy havak miatt szabadon nem mozoghat és ha már a szabadban más táplálékot nem talál.

Hogy a vad tehát a téli nagy havakban ne éhezzen, hogy az idő viszontagságaival megküzdjön s erőben maradjon, a hegyi réteken s részben a vágásokban is télire elegendő széna készíttetik számára. A széna aztán etetőben, szabadon álló és

azonfelül pótlásul körülkerített boglyákban raktároztatik fel. Az etetők oly helyeken vannak felállítva, a hol a vad télen át leginkább tartózkodik, vagy pedig a hol a vadnak váltói vannak. A széna mellett kap a vad válútkban vadgesztenyét, zabot, kukoricát. Az álló erdőkben pedig itt-ott jegenyefenyők s a hol van, nyárfák döntetnek, hogy azoknak zöld galyain és a fenyők mohain táplálkozzék, mely élelemért a vad a friss vágásokat is fölkeresi. Burgonyával, répával azért nem lehet itt kísérletezni, mert az, az itteni nagy hidegekben megfagy.

Mindaddig tehát, a míg a fővad táplálékát a szabadban feltalálja, az etetőkhöz nem igen húzódik, azokat inkább akkor keresi fel, ha a hó mindent elfedett és betemetett. De még akkor is szivesebben vonul meredek és sziklás déli hegyoldalakra, a mire kézzelfogható példa a murányaljai pagonyrak azon meredek, mészköves, sziklás hegyoldalai, melyek a tiszolczi határtól a Predna Horáig, vagyis a hutai határig, mintegy 12 km. hosszban húzódnak, a hol télen át, mondhatni, az egész fensík fővadja tartózkodik; itt aztán a hóból kiálló száraz füveken, bokorféléken s a fák lecsüngő galyain és a fák kérgén táplálkozik, melyek közül a kőris, jegenyefenyő kérge és a rakotya galyai iránt különös előszeretettel viseltetik, nem ritkán azonban a lúczfenyő kérgét is megrágja oly magasságban, a mint azt szájával eléri. Durvább kérgű fákhöz nem nyúl s eddigelé a kéreghántás sem észleltetett, mely veszélyesebb volna, mint a kéregrágás.

Továbbá előszeretettel harapdálja le a fővad a gyengébb jegenyefenyő-serdények oldalgalyait és a vágásokban a fiatal lúczfenyő-ültetéseket, melyeknek csúcsait és oldalgalyacskáit harapdálja le, előbbieket télen, a hol a hóból kiállanak, utóbbiakat pedig

tavaszi felé bántja, oly időtájban, midőn a hó ülepedni kezd s a zöld csemeték a hó alól napfényre kerülnek. A mint azonban fűvet talál, a fővad ezen károsítása is megszűnik. A jegenyefenyő-serdények galyait máskülönben az őzvad is kedveli.

Ebből az látszik, hogy a fő- és őzvad a zöld és nedvdús tápláléknak minden száraz takarmány fölött előnyt ad, erre vezethető az is vissza, hogy a fővad télen át még a fák sima kérgét is rágja.

A vadnak ezen sajátságain nem segít semmi: sem elegendő, sem válogatott száraz táplálék, sem a mindenféle táplálék és keverék, sem a javasolt sokféle ellenszer — melyekkel próbák tétettek —, sem a sózók, melyek mindenütt bőven vannak elhelyezve. Ez már a szabadban élő vadnak kiírhatatlan természetében fekszik, mely károsítások ellen csak az enyhít, ha a vadlétszám a terület nagyságához képest megfelelő számban tartatik, mire a fenséges birtokos tekintettel van s évről-évre nagyobb számú tehenet, satnyább bikát és borjút engedélyezelövetésre; így ezekből a múlt évben is 157 darabot engedélyezett, a mi máskülönben az életképes és erős vadállomány tenyésztése érdekében is szükséges. Végre megjegyzendő, hogy a fiatal ültetésekben évről-évre a károsítás oly mérvben apad, a mint a vágások előhaladnak és a fiatal ültetésektől távolodnak; addig pedig a hiányokat évről-évre pótolni kell, a mire gond fordítatik. Felnöttebb csemetékre, midőn azok tűi már megkeményedtek, a fővad kevésbbé káros.

Hogy pedig a vad az etetőkhöz nagy havakban könnyebben hozzá juthasson és hogy a mennyireannyira a ragadozó vadak üldözései elől menekülhessen, az etetőkhöz és a hegyoldalakon csapások tapostatnak részben emberi erővel, részben pedig,

ha a szükség kívánja, ökrök igénybevételevel, mely csapások mellé fákra, bokrokra szénakötegek aggattnak fel, hogy a vad minél könnyebben táplálékhoz juthasson.

A vadvédelem tekintetében a ragadozó vadak pusztításáról és az orvvadászok üldözéséről, — kikre magas jutalmak vannak kitűzve, — az erdészeti személyzet gondoskodik, mert a hol bőven van vad, ott orvvadászokban sincs hiány, sőt az vele jár a vadállomány növekedésével, azért azokat annál nagyobb erélyvel és kitartással kell ellensúlyozni

Végül meg kell említenem, hogy az ezen fejezetben felsorolt intézkedések és akövetkező V. fejezetben előadandó intézmények és vadászati berendezések sok költségbe kerülnek, mindazáltal a fenséges birtokos az áldozatot meghozza, csakhogy vadállományát jókarban és kellő fejlettségben tartsa, a mi, az elért szép eredmények után ítélve, sikerült is, mert a magyarországi vadtenyésztők között a legelsőek között szerepel.

A lefolyt 20 év alatt a murányuradalmi tilosok fentartására, a vadtenyésztés előmozdítására s a vadászattal járó különféle intézményekre kiadott a fenséges vadász úr összességben . 473,947 kor.-t, melyből megtérült a vadeladásból

és kis részben a halászatból . . . 77,845 kor.

e szerint a kiadás . . . . . 396,102 kor.-val haladja felül a bevételt, melyből egy évre 19,805 korona esik, ide nem értve az utazási költségeket és a magas vendégek ellátását.

Hátra volna még említést tennem a fővad- és őzállományban előforduló betegségekről. Betegségek a fő- és őzvadnál eddigelé nem észleltettek, de a zord telek, nagy havak és havas esők erősen megtize-

delik. Ennek átfázás, kimerülés, tüdő- és májbajok, végre elhullás a következményei.

Az 1895. évi tél különösen, de az 1907. és 1908. évi tél is sok őznek okozta halálát. Ezen csakis a következő évek mérsékelt vagy egyáltalán megszüntetett lelövési tilalmával lehet enyhíteni.

V. FEJEZET.

A murányuradalmi urasági tilosban a vadászat gyakorlására fennálló intézmények és vadászati berendezések.

A mint az I. fejezet 2-ik táblázatából látható, a murányi uradalom összterületéből, vagyis 87,267 kat. holdból *46,758 kat. hold nagyságú terület urasági tilosnak* van fentartva, melyben a fő- és őzvad-, továbbá a siketfajd- és medvékre való vadászatot a fenséges vadász úr, fenséges családja és magas vendégei gyakorolják; ellenben az ott előjövő többi vadra — a mint azt a szükség és vadvédelem megköveteli — az erdészeti személyzet szabadon vadászhatik és a dú- és károsvadat — beleértve a vadsertéseket is — a maga számára értékesítheti, sőt a dúvadért azonkívül lődjában is részesül.

Oly esetekben pedig, ha a medvék vadban vagy a nép marháiban az uradalmi területeken károkat okoznak, bejelentés mellett azok lelővetése is megengedtetik s a nép kára megtérítetik.

Éppen úgy megtérítetnek a medvék, a fővad és vadsertések által okozott mezei károk is, melyek évenként elég tekintélyes összegre rugnak.

A vadászatot tilosaiban a fenséges vadász úr, fenséges családja és magas vendégei a fővadra, őzre és siketfajdra cserkészve gyakorolják, és pedig: a fővadra szeptember hó 15-ike és október hó 5-ike között, az őzvadra, illetve őzbakra június hó második

és július hó első felében, siketfajdokra pedig az időjáráshoz képest április hó második felében, esetleg még május hó első napjaiban is. Medvékre télen a barlangok előtt, vagy ha a barlang több barlang szomszédságában bizonytalan, a vadászat hajtással történik, éppen úgy ősszel is.

És miután a vadászterület 4:66 négyzetmértföld = 269 négyzetkilométer terjedelmű, honnét a vadászterületeken kívül fekvő községekbe való lejárás és a hegyekbe való felmenet sok fáradsággal és időtöltéssel volna egybekötve, s a reggeli és estvéli cserkészlet is sokszor a késedelem által meg volna zavarva: a fenséges vadász úr, a szükséghez képest, megfelelő távolokban és a fővad kedveltebb bögési helyeihez képest az összes pagonyokban a régieken kívül még 16 menházat építtetett, és pedig:

1. *A murányaljai pagonyban* a Lopusnón, Vrbjárnán, a Klyakon és Sztudnyán, a hol erdőőr is lakik.

2. *A vereskői pagonyban* a Mokrapolyánán, Préhíbkán és Kamzicskán.

3. *A helpai pagonyban* a Nyihovón.

4. *Az ágostonlaki pagonyban* a Sztatvinszkón és Sztoskin, — a hol erdőőr is lakik, — mely azonban, a közelfekvő klatnai vadászlak miatt, csak elvétve jön használatba.

5. *A garamszécsi pagonyban* a Pravdován, Rovjenkin és a Fabován, a hol erdőőr is lakik.

6. *A garamfői pagonyban* a Zúberen és a Bicsárkán.

7. *A vernári pagonyban* szolgálati menhelyül az erdészeti személyzet számára a Spaldován és a Páleniczán.

8. *A nagyróczei erdőgondnokság pagonyában* a Karaffován, a hol erdőőr is lakik, továbbá a Chisnyánszkán és a Parajkán, mely két utóbbi eddig csupán az erdészeti személyzet menedékhelyéül szolgál.

Mindezen menházak, a hol erdőőrök laknak, kellőleg fel vannak szerelve; a többiek a vadászatok ideje alatt ágyneművel, evő- és ivóeszközökkel fel lesznek szerelve úgy, hogy ott a magas vendégek a legszükségesebb felszerelésekben hiányt ne szenvedjenek.

Ezen menházakon kívül van még az ágostonlaki pagonyban a Klatnán egy nagyobb kényelemmel berendezett három, földszinti épületből álló vadászlak, a negyedik az ott állandóan lakó vadász lakásául szolgál. A klatnai vadászlakban időzött a szarvascserkészetek alkalmával 1885. év szeptember 16-ikán Rudolf trónörökös Ő cs. és kir. Fensége, és 1887. évi szeptember hó 25., 26. és 27-ikén II. Vilmos, akkori trónörökös és jelenlegi német császár Ő Felsége.

Továbbá a garamfői pagonyban áll az úgynevezett pusztamezei vadászkastély három, emeletes épülettel, a kellő kényelemmel ellátva. E két helyen a fenséges vadász úr legszivesebben tartózkodik s cserkészeti kirándulásait az előbbi vadászlakból, a Klatnáról az ágostonlaki, helpai és garamszécsi, utóbbi vadászkastélyból pedig a garamfői és vernári pagonyokba szokta megtenni.

A pusztamezei vadászkastélyba O Felsége a bolgár király is időközönként ellátogat, melyhez kegyeletes családi emlékek kötik, s itt 1893. évben 6 nap alatt 10 darab siketfajdot is lőtt.

Végre a pohorellai vasgyárban van egy nagyobb-szabású urasági kastély, melyben a fenséges család a Garam völgyén való tartózkodása alkalmával, de a vadászatokra való megjelenésekor is meg száll. Itt volt megszállva a boldogult Rudolf trónörökös Ő Fensége is, midőn a vereskői pagonyban 1885. évi február hó 13-ikán egy nagy medvét

ejtett el, mely hely egy emlékoszloppal lett megörökítve.

Meg kell még említenem, hogy az összes vadászati pagonyok minden irányban cserkészutakkal vannak ellátva, hogy a vad zavartalanul megközelelhető legyen, mely cserkészutak a II. fejezet záradékában említett vadászati térképeken ki vannak tüntetve, valamint a vadászmenházak, továbbá a klatnai vadászlak és a pusztamezei vadászkastély is.

A harmadik vadászati térkép az ágostonlaki, helpai és garamszécsi pagonyok hegyalakulásait és cserkészutait még világosabban tünteti fel, mint az előbbi, kisebb mérczéjű két térkép.

A cserkészetekre nézve Ő Fensége, a vadász úr rendelkezik, a kihez a pagonytisztek szóval vagy írásban teszik meg jelentéseiket a bőgő szarvasokról. Ezen jelentések alapján osztja el aztán Ő Fensége magas vendégeit a különböző pagonyokba és menházakba. Minden menháznak megvan a maga kerülete, melyen túl az oda küldött magas vendégnek cserkésznie nem szabad; továbbá lőni csak oly vadra lehet, a melyet a fenséges vadászúr engedélyez, a mi szigorúan be is tartatik.

A cserkészetek befejeztével a lelövendő fővad számát Ő Fensége a vadász úr szabja meg az egyes pagonyokban mutatkozó vadlétszám szerint, megjegyezvén, hogy a cserkészetek után az erdészeti személyzet csak vén teheneket, satnya bikákat és borjúkat lőhet.

VI. FEJEZET.

A vadlelövetések eredményei 1890. évtől bezárólag 1909. évig, tehát 20 éven által.

A vadlelövetési eredményeket a külön összeállított „Lőtáblázat“ mutatja, ebben azonban nemcsak a fenséges vadász úr tilos pagonyainak eredményei, de a murányuradalmi bérpagonyoké is összevonva bentfoglaltatnak, szétválasztásuk tehát most már nehézségekbe ütközik, s így egyedül a fővadra, mint legfőbb vadnemre — mint a mely az urasági tilosokban lövetett — terjesztjük ki lényegesebb adatainkat, megjegyezvén, hogy az egész murányi uradalomban lelőtt összes vadnemek egyesített lőtáblázatát a bérpagonyok leírásának záradékában fogjuk feltüntetni.

A fenti évek alatt lelövetett az urasági tilosokban — ivarra való külömbiség nélkül — összesen .. .. . 1394 drb fővad.

Ebből a fenséges úr, fenséges családtagjai és a magas vendégek 333 „ bikát löttek, lövetett tehát az erdészeti személyzet által összesen .. .. 1061 darab vén tehén, satnya bika és borjú 20 év alatt.

E szerint a vad minőségére leginkább a bikákból vonhatunk következtetéseket, melyek kizsigerelt testi súlyára és agancssúlyára nézve pontos feljegyzések vezettettek.

A fővad testi súlyára és az agancs súlyára nézve a 20-éves lelövetési cyclust két részre osztottuk, és pedig az 1890—1899. és 1900—1909. évi félcyclusra oly módon, hogy ezen években a lelőtt bikák agancságaik szerint osztályoztattak, és test- s agancsúlyuk e két félcyclusban összehasonlított, s a különbség oly kevéssé változik, hogy abból a degenerálásra még következtetni nem lehet, s a mi különbség létezik, az nem a testsúlyban, de inkább az agancssúlyban van.

Így p. o.

	Átlagos testsúly kgr.	Agancs- súly kgr.
<i>a 16-os agancsároknál :</i>		
az 1-ső félcyclusban	187	8·13
a 2-ik "	207	7·38
<i>a 14-eseknél :</i>		
az 1-ső félcyclusban	170	6·85
a 2-ik "	184	6·65
<i>a 12-eseknél :</i>		
az 1-ső félcyclusban	175	5·68
a 2-ik "	175	5·81
<i>a 10-eseknél :</i>		
az 1-ső félcyclusban	171	4·98
a 2-ik "	163	5·03

Ezen átlagos test- és agancssúlyok a 16-os, 14-es, 12-es és 10-es bikákról vétettek; az összes lelőtt 333 drb agancsárnak átlagos testsúlya azonban 170, a teheneké pedig 80 kgr.

A lelőtt bikák agancsai között van azon 24 drb agancs, mely az országos vadászati kiállításokon díjat nyert, vagy a díjasok csoportjába soroztatott, a mint azt a következő táblázat mutatja :

Az elejtés éve	Hányas agancsár?	Kizsigerelt testsúly	Agancssúly	Az agancsszár		Díjat nyert	Megjegyzés
				hossza	rózsája		
		kgr.	cm.				
1890.	16-20-as	231	10·5	$\frac{116}{119}$	—	I.	
"	12-es	186	8·0	—	—	IX.	
1891.	16-os	225	8·2	—	—	V.	
1892.	14-es	185	10·0	107	24 $\frac{1}{2}$	II.	Ügyszintén a 10 év alatt díjazottak között 1902. évben a II. díjat nyerte.
"	14-es	186	9·0	—	—	VI.	
"	16-os	187	10·5	—	—	V.	
1893.	16-os	207	9·5	121	28 $\frac{1}{2}$	II.	1902. évben a 10 év alatt díjazottak között a II. díjat nyerte.
1894.	10-es	178	7·2	—	—	IV.	
1895.	16-os	176	7·7	—	—	VI.	
"	14-es	—	8·5	110	26 $\frac{1}{2}$	III.	1902. évben díjat nem nyert, de a III. díjasok 10 évi csoportjába soroztatott.
"	12-es	165	7·75	—	—	X.	
1896.	14-es	197	10·35	$\frac{100}{96}$	31 $\frac{1}{2}$	I.	1902. évben díjat nem nyert, de az I. díjasok 10 évi csoportjába soroztatott.
"	14-es	175	8·8	$\frac{105}{108}$	27	VI.	
"	10-es	195	7·2	102	$\frac{26}{27}$	IX.	
1898.	16-os	179	8·3	92	31	II.	
"	páratlan 18-as	—	8·5	110	26	IV.	1902. évben a 10 év alatt díjazottak között a III. díjat nyerte.
1900.	14-es	195	7·7	94	26 $\frac{1}{2}$	VII.	
1903.	12-es	213	8·0	119	29	IX.	
1905.	12-es	200	9·0	100	28	VI.	
1906.	14-es	184	7·5	101	24	XX.	
1907.	páratlan 16-os	189	7·0	95	23	IX.	
"	páratlan 12-es	167	7·7	107	25	III.	
"	12-es	170	9·0	109	25	III.	
"	10-es	180	7·2	99	26	VIII.	

Miután fentebb kifejtetett, hogy degenerálás a murányuradalmi fővad-állományban nem észlelhető, a második félcyclusban, vagyis 1900. és 1909. évek között lelőtt bikák kitüntetés tekintetében csupán azért fordulnak elő kisebb számban, mert a lelőttek között kevesebb a 14-es és 16-os agancsár, miből önként folyik, hogy a 10-es és 12-es agancsárok a jövő érdekében lehetőleg kimélandók, hogy 2—3 év alatt erősebbé fejlődjenek, akkor éppen olyan számban fognak a kitüntetettek sorába emelkedni, mint az előző félcyclusban, vagyis 1890—1899. években.

Végre meg kell emlékeznünk azon vadászokról, a kik a fenséges vadász úr vadászterületén a cserkészetek és egyéb vadászatok alkalmával a multban részt vettek és a kik jelenleg, illetve utóbbi 20 év alatt részt vesznek.

A fenséges vadász úron kívül a multban részt vettek :

a) 1885. évben február 13-ikán medvevadászon a vereskői pagonyban s ugyanazon év szeptember 6-ikán fővad-cserkészetben Rudolf koronaörökös Ő cs. és kir. Fensége a Klatnán, az ágostonlaki pagonyban.

b) 1887. évi szeptember 25., 26. és 27-ikén II. Vilmos trónörökös s jelenleg német császár Ő Felsége a Klatnán, az ágostonlaki pagonyban.

c) A fenséges vadász úr testvéröccse, Ágoston herceg Ő királyi Fensége.

d) Christian Schleswig-Holsteini herceg Ő királyi Fensége.

e) Gróf Hoyos O Méltósága.

1890. és 1909. évek közötti időben a fenséges vadász úron kívül különböző években a fővad- és siketfajdcserkészeteken részt vettek :

a) Agost herceg O Fensége, a fenséges vadász úr öcscse.

b) I. Ferdinánd bolgár király Ő Felsége.

c) Lipót herceg Ő Fensége, a fenséges vadász úr fia.

d) Günther Ernő herceg O királyi Fensége, a fenséges vadász úr veje.

e) Christian Schleswig-Holsteini herceg Ő királyi Fensége.

f) József Ágost főherceg Ő királyi Fensége.

g) Ágost Lipót herceg O királyi Fensége.

h) (Gróf Bardi) Bourbon herceg Ő királyi Fensége.

i) Lord Curson és Lady Curson Ő Nagyméltósága.

k) Gróf Wurmbrandt altábornagy Ő Nagyméltósága.

l) Gróf Hardegg Ő Méltósága.

m) Gróf Szapáry Péter O Méltósága.

n) Gróf Hoyos Ő Méltósága.

o) Báró Gablenz Ő Méltósága.

VII. FEJEZET.

Halászat és halállomány.

A halászat is egyik ága lévén a sportnak, röviden erről is meg kell emlékeznünk.

A murányi uradalom három folyójában, nevezetesen: a Garam, Gölnicz és Murány folyóban s azoknak összes mellékpatakjaiban — kivéve a Murány folyó Nagyrőcze alatti alsó részét — mindenütt előjön a pisztráng, a lepényhal és fehér hal. A halászat joga az egész murányi uradalomban a fenséges birtokost illeti; dacára ennek a nép, a hol csak titokban teheti, a haltolvajlást űzi, a mire a községi területeken átfolyó vizekben bő alkalma van. Ennek ellensúlyozására az uradalom mindent elkövet és a feljelentőket s elfogókat szépen jutalmazza, s az orvhalászokat a bíróságok által büntetteti; s a mióta ez életbe léptettetett, a halállomány emelkedik, a mit az által is előmozdítunk, hogy Vereskőn egy haltenyészdét állítottunk be, melyből a halállomány szaporítása céljából a pisztráng-ivarok a folyókba és patakokba kibocsáttatnak.

Az emberi kártevők mellett a vidrák sok halat, a vízirigók pedig sok petét és apró ivart pusztítanak el; előbbieket csapdákkal, utóbbiak lelövetéssel pusztíttatnak s a mint a lőtáblázat mutatja, mindkettőből évről-évre tekintélyes szám fogatik és lövetik. Reméljük tehát a halállomány további szaporodását.

MÁSODIK RÉSZ.

A murányuradalmi vadászati bérterületekről s azoknak vadászati kezeléséről.

A fenséges birtokos, azon elvtől vezérelve, hogy erdőtisztjei csak úgy kezelhetik az ő vadászterületeit helyesen, ha magokat a vadászat gyakorlásában s a vadászat kezelésében kiképezik: erre azt találta célhoz vezetőnek, ha őket is a vadászat élvezetében kegyelmesen részesíti, miáltal azon cél is eléretik, hogy a fenséges úr vadászterületeinek szomszédságában idegen bérlők a vadat derüre-borura nem fogják pusztítani. E végből az oly vadászterületeket, melyek az urasági tilosokon kívül esnek, erdőtisztjeinek jelentéktelen összegekért bérbeadta azon kikötéssel, hogy a vadat nemes vadászhoz méltóan és a vadászati törvény értelmében kiméletesen kezeljék, és a vadászatot saját szükségletükre, mérsékeltén gyakorolják; kikötvén továbbá azt is, hogy az ültetvények érdekében a káros vadat, a hasznos vadak érdekében a dúvadat szorgalmasan pusztítsák, s az orvvadászokat üldözzék. De nemcsak saját területeit, de a községektől bérbevett és saját pénztárából fizetett vadászati bérleteket is a fenséges vadász úr tisztjeinek engedte által, és pedig ingyenesen, hogy a kitéüzött cél a vadászat érdekében ezzel is el legyen érve.

Oly területeket pedig, melyek a fenséges birtokos tilosaitól távol és félreeső helyeken fekszenek, a hol a vadászat csak kis vadra szorítkozik s különös fontossággal nem bír, vagy a melyeket megvédeni a környező rossz szomszédok miatt nem lehetséges, vagy megvédésük igen sokba kerülne, a fenséges úr idegenek számára bérbeadásra engedélyezte.

Bérbe van adva tehát a murányi uradalomban a Garam és Murány völgyén az erdőtiszteknek 35,839 kat. hold vadászterület, melynek élvezetében nemcsak a pagonykezelő tisztek, de azok hivatalfőnökei és az összes adminisztrációs erdőtisztek is részesülnek.

Idegeneknek pedig bérbe van adva félreeső helyeken 4,604 kat. hold, továbbá 66 kat. hold oly terület, mely magában állc és a vadászati törvény értelmében a 200 kat. holdat el nem éri, a községi területekbe van bekebelezve.

Fentebbi tiszti vadászati bérletek a Garam völgyén: a garamszécsi, ágostonlaki, helpai, koháryházai, királyhegyaljai (vereskői) községi határookban, az urasági pagonyokkal szemközt a Garam folyó jobbpartján fekszenek, s azoktól a Garamvölgy és Garam folyó s a községi földek, rétek, erdők és legelők választják el. Ezen tiszti vadászterületek mintegy 24 km. hosszban s teljes összefüggésben a királyhegyi láncolat déli, délnyugoti s részben keleti oldalain terülnek el. Ide tartozik továbbá a garamfői bérterület, mely szintén a Garamvölgybe hajlik, s 8 km. hosszban a Garam folyó balpartján húzódik, s éjszaknyugat és éjszakelet felé hajlik. Végre a vernári terület jöhetne szóba, de az az urasági vadászterülethez lett sorolva és ott tárgyalva.

A murányvölgyi tiszti bérterületek pedig: a

murányaljai, murányhutai, murányszabadii, murány-hosszúréti, vízesréti, lubényi, lehelfalvi, hizsnyói, baráttelki, korpási, perlászi, kövii, rákosi, részben: a kakashegyaljai, kistrőcsei, jolsvatapolczai, süvetei és nandrás határookban a Murányvölgy és Turócz mellékvölgy két oldalán fekszenek.

Az idegeneknek bérbeadott területek pedig: a dereski, miglészi, s részben: a jolsvatapolczai, nandrás és süvetei határookban léteznek.

A községi területekbe bekebelezett 66 kat. holdnyi terület pedig a jolsvai és nagyrőcsei városi határookban fekszik.

Mindezen bérpagonyokban, nemkülönben az uradalom által bérelt községi vadászterületeken is tiltva van mindazon vadnak lövése, mely a fenséges birtokos vadászterületein is tiltva van. A fővad által okozott mezei károkat azonban az uradalom kárpótolja.

Ezen vadászati bérterületek természetrajzi és geográfiai leírása következőkben foglalható össze:

A garamvölgyi tiszti bérpagonyok legfelsőbb részei 1517—1943 méter magasságig emelkednek, melyeknek főcsúcsát a Királyhegy képezi, utóbbi és a középső holai, orlovai, bartkovai és Vápenica csúcsok már a havasok régióiba esnek. Főközete e hegyláncolatnak és alatta fekvő erdőknek a gneisz, a fatenyészet pedig fenyvesekből áll. Forrásokban, patakokban ezen erdők bővelkednek.

A murányvölgyi tiszti bérpagonyok a Murányvölgy jobb- és baloldalán és a Zdichava, Turócz mellékvölgyekben fekszenek; tengerszint feletti magasságuk legmagasabb pontja a Predna hora, innét aztán 30 km. hosszúságban a magasságok váltokozva, Deresknél már egész 220 méterre leszállnak. Főközet a felső részekben a gneisz, a Jolsván aluli

részekben mész. Vízben ezen bérpagonyok is bővelkednek. A fatenyészet tisztán lombosokból áll. Az évi átlagos hőmérsék a felső részeken 6--7, az alsó részeken 7--8 Celsius fok, úgy, hogy az egész völgy hosszában az összes gazdasági növények és gyümölcsök megteremnek, a különbség csak abban áll, hogy az érhedés a völgy alsó végpontja és felső pontja között legalább is 14 nappal későbbre esik, a mi a fekvésben, de különösen abban leli magyarázatát, hogy a két végpont közötti tengerszint feletti különbség $394 - 233 = 161$ méter.

A fanemek közül előjönnek az összes lombfanemek, melyek Magyarország területén található, úgyszintén a bokorneműek is.

Rétek a murányvölgyi tisztai bérterületeken csak szórványosan jönnek elő, ezeket azonban pótolja az erdők kedvezőbb fűtenyészete, a garamvölgyinél rövidebb tél, a kevesebb hó, a lombos fatenyészet, végre az erdők alján létező mezőgazdasági idegen területek rétjei, vetései, mely utóbbiakban a fővad csak tavasz kezdetén tesz itt-ott kárt, a mit természetesen kárpótolni kell, szóval élelem tekintetében a vad itt szükségét nem szenved s azt nem kell itt télen által táplálni.

A vadnemek közül előjön úgy a garamvölgyi, mint a murányvölgyi tisztai területeken mindazon vad, a mely a fenséges birtokos vadászati tilosai-ban előjön, azzal a különbséggel, hogy a *fővad* a bérterületeken sokkal kisebb számban fordul elő, sőt a mint a bérpagonyok az uradalmi tilostól távolodnak s az erdők a községi területekkel sűrűbben vannak megszagatva, a fővad száma ugyanilyen arányban fogy, úgy, hogy az alsóbb részeken már csak elvétve fordul elő. A mint azonban a bögés ideje beáll, a fővad a murányi urasági tilosokba

visszavándorol, honnét a bőgés befejezte után ismét visszatér és itt telet s nyáron át a Murány völgyén is tartózkodik, bár — mint mondva van — jelentéktelen számban. De, ha egyes bikák háremükre találnek, a murányvölgyi felsőbb részekben is bőgnek és párzanak.

Medvék úgy a garamvölgyi, mint pedig a murányvölgyi bérpagonyokban szintén előjönnek, utóbbi helyen különösen makktermő években, mely után a Murányvölgy legalsóbb részeibe is elvándorolnak, télire azonban az urasági tilosokba visszatérnek.

A sörtevad a bővebb táplálék folytán természetesen a Murány völgyén nagyobb számban tartózkodik, mint a fenyvesekben.

Hiúz csak a felsőbb részekben fordul elő, de ott is összefüggőbb, nagyobb erdőségekebeu, az alsóbb részekben nem észleltetett.

Őz, elég szép számban, mindenütt találtatik, úgyszintén előjönnek az összes kisebb hasznos és káros vadnemek és madarak, a melyek az urasági tilosokban felsoroltattak, de itt nagyobb számban, mint a Garam völgyén. A murányvölgyi bérpagonyokban csak a siketfajd hiányzik, a garamvölgyi bérpagonyokban azonban előjön, de kisebb számban, mint az urasági tilosokban.

Vadelejtési táblázat

az egész murányi uradalomra nézve
1890. évtől bezárólag 1909. évig.

1. Hasznos vadból elejtetett:

Fővad	1,394 darab
Őzvad	3,043 "
Nyúl	1,552 "
Siketfajd	55 "
Átvitel	6,044 darab

	Áthozat	6,044 darab
Nyírfajd	.. ..	51 "
Császármadár	.. ..	386 "
Fogoly	.. ..	42 "
Fürj	.. ..	4 "
Erdei szalonka	.. ..	411 "
Vadlúd	.. ..	6 "
Vadkacsa	.. ..	26 "
Vadgalamb ¹	.. ..	1 "
<i>2. Káros vadból elejtetett :</i>		
Vadsertés.. ..	.. ..	1,144 "
Borz	.. ..	337 "
<i>3. Ragadozókból elejtetett avagy csapdába fogatott :</i>		
Medve	.. ..	16 "
Róka	.. ..	2,650 "
Hiúz	.. ..	25 "
Vadmacska	.. ..	167 "
Nyest	.. ..	1,072 "
Görény	.. ..	394 "
Menyét	.. ..	212 "
Vidra	.. ..	192 "
Kóbor kutya	.. ..	1,189 "
Kóbor macska	.. ..	494 "
Mókus	.. ..	86 "
Sas	.. ..	199 "
Nagyobb ragadozó	.. ..	1,659 "
Kisebb	.. ..	1,087 "
Suholy	.. ..	77 "
Kisebb bagoly	.. ..	410 "
Varjú, szarka	.. ..	5,426 "
Vízirigó	.. ..	3,366 "
Ragadozómadár-tojás	.. ..	14 "
Összesen	.. ..	27,187 darab.

HARMADIK RÉSZ.

I. FEJEZET.

A baloghvári uradalom vadászterületeinek leírása és ezeknek felosztása.

A baloghvári uradalom birtok-állománya a ratkói és Baloghvölgyben terül el, kettéosztva a hasonnevű patakokkal.

a) *A ratkóvölgyi uradalmi birtok* legfelsőbb része, a ratkósebesi pagony határos a murányaljai pagony délnyugati részével, s innét aztán a völgy folyása délkeleti irányban az uradalmi birtok végéig Újvásárig és további folytatásában Tornalja felé húzódik.

A völgy baloldalát az ércdús vashegyi, jobboldalát a Trsztye-Roven-hegység láncolata határolja, s hosszirányban a Murány- és Turócz-völgygyel parallel fut és hegyeivel sokban hasonlít ezekhez; talajának termőképessége azonban soványabb és rosszabb a Murány- és Turócz-völgyénél, minek a földmívelésre használt, igen meredek hegyoldalak és palás kőzetek az okai.

A ratkóvölgyi uradalmi erdők a völgy jobboldalán a ratkósebesi, gerliczei, poloszkói, ratkószuhai, ratkószabadi, lipóczi és újvásári határookban fekszenek s a hegymagasságok, 1098 métertől kezdve Újvásárig lépcsőzetesen esve 396 méterre, a derenei hágón leszállanak.

A fanemek — egyes lú- és erdeifenyő-telepítéseket leszámítva — tisztán lombosokból állanak, és pedig a felsőbb részeken leginkább bükkösökből, az alsóbb részeken Újvásárig tölgy- és gyertyánosokból és egyszersmind bükkösökből. A ratkóvölgyi erdőknek összterjedelme 4567 kat. holdat teszen.

A Ratkóvölgyet a Baloghvölgytől a Trsztye és Roven nevű magaslatok nyúlványai választják el egymástól, melyeken át a poloszkó-szlatvinai és újvásárispánmezei hágókon a Baloghvölgybe lehet jutni.

b) A Baloghvölgy ismét két részre oszlik, felső és alsó Baloghvölgyre, melynek felső részét a ratkói vízvásztóval határos részek képezik, le egész Felsőbalog határáig. Ennek körébe esnek Poprocs, Baradna, Rónapatak, Dobrapatak, Gömörrussó, Szilistye, Meleghegy, Hájoldali-puszta, Felsőbalognak balparti része, Pádár és perjési határok. A meleghegyi határban van a szarvaskert, a felsőbalogi határban a vaddisznóskert.

Hegyei 396—700 méter magasságok között váltakoznak s az alapkőzetek a felsőbb részeken palából, mészből, — a meleghegyi, felsőbalogi, perjési, pádári határookban pedig trachytkőzetekből állanak. A felső részek mezőgazdasági talajai soványak, utóbbi határookban a mezőgazdasági művelésnek egészen jól megfelelnek.

A fatenyészet főleg lombosokból áll, és pedig bükkösökből, az alsóbb részeken tölgyesekből, gyertyánosokból s itt-ott telepített lúcosokból és erdei fenyvesekből. Az erdei tenyészet általában véve jobb a mezőgazdaságénál, mert a korhanyt a csapadékok az erdőben úgy le nem mossák, mint a megművelt földet a szabadban.

c) A másik, vagyis legalsóbb része a Baloghvölgynek Felsőbalogtól lefelé Rimaszécsig dombos,

halmos területekből áll, megjegyezvén, hogy Felsőbalogig a völgy mindkét oldalán uradalmi erdők terülnek el, onnét Rimaszécsig úgy az erdők, mint a gazdasági birtokrészek csupán a völgy jobboldalán léteznek, s egy kis rész, az úgynevezett dolnai erdő és gazdaság, már a Rimavölgy jobboldalán fekszik.

A *klima* a felső Baloghvölgyben azonos a ratkóvölgyivel, alsó részében pedig enyhe, a hol már a szőlő is megerem.

Talaja : termő és nem kilúgzott agyag, melyben virágzó mezőgazdaság űzetik s az egész alsó Baloghvölgy mentén termékeny rétek terülnek el.

Az alsó-baloghvölgyi uradalmi birtok következő határookban fekszik: Meleghegy, a hol a szarvaskert áll és a hol az erdőtiszt lakik; Felsőbalog a vad-disznóskerttel és a faluban bent az urasági vadász-kastélylyal; továbbá: Alsóbalog, Tamási, Zsip, Új-falu, Szútor, Dobócza és Rimaszécs, mely utóbbi körül az uradalmi gazdaságok legnagyobb része terül el, nevezetesen a dolnai, csobánkai, tőkési és gernyőleánymezei gazdaságok, melyek mind mint puszták szerepelnek.

A *vadállomány*. A Ratkó- és felső Baloghvölgyben, a hol az erdők terjedelmesebbek és összefüggőbbek, mindazon vadak előjönnek, mint a murányvölgyi bérterületeken, de sokkal kisebb számban; úgy látszik, mintha a vad is kerülné a mezőgazdaságilag igen szegény és terméketlen vidékeket. Befolyásolják a vadlétszámot a helyenkint igen sűrűn fekvő községek is, mert a hol a községek ritkábban vannak, ott a vad is nagyobb számban jó elő.

Fővad csak a Ratkóvölgy legfelsőbb részében, szórványosan fordul elő, melyből egyes példányok

egész Felsőbalogig, sőt néha azon alul is letévednek. A *medve* leginkább csak makktermő években vándorol le idáig.

Az alsó-baloghvölgyi határookban a róka, nyúl, fogoly nagyobb számban jó elő, sőt a szútori Tihányban – bár igen kevés számban – fácán is előfordul. Nagy vad az alsó Baloghvölgyben elő nem fordul.

II. FEJEZET.

A meleghegyi szarvaskert és a felsőbalogi vaddisznóskert leírása és a jelenlegi vadlétszám felsorolása.

Az itt előrebocsátottak után áttérünk az I. rész I. fejezetének 2-ik táblázatában felsorolt urasági vadászterületek leírására, következő sorrendben:

a) *A meleghegyi szarvaskert* 127 kat. hold nagyságú. Ebben tisztán fővad tenyésztetik, *jelenlegi létszáma 45 darab*. E szarvaskertet a Balogh-patak szeli keresztül s ennek körülbelül $\frac{1}{4}$ -e tiszta legelőterületből és rétből áll. A vadaskert fái nagyobbára százados tölgyekből állanak, keverve gyertyánfákkal s a széleken és egyes csoportokban vadgesztenyékkel. Közben-közben a megritkult helyek amerikai tölgyfanemekkel vannak pótolva. Téli táplálásra a vadaskert fel van szerelve szénaraktárral és vadetetővel. A szarvaskert 216 méter magasságban fekszik egy dombos, emelkedettebb helyen, rétje, legelője azonban lapályos.

b) *A vaddisznóskert* a meleghegyi szarvaskerttel szemben fekszik a Baloghvölgy jobboldalán egy hegyoldalban, melynek felső részében, 442 méter tengerszint feletti magasságban kimagaslik a régi Baloghvár omladéka. A vaddisznóskert nagysága 326 kat. hold, felszerelve két etetővel, vadbefogóval, s a mellett két helyen természetes fertővel is bír. A vaddisznóskert, éppen úgy, mint a szarvaskert,

lombos fanemekből s különösen vén tölgyesekből áll, hol a kihaló egyedek, úgy, mint a szarvaskertben, suhángokkal pótoltnak.

Ezen felsőbalogi vaddisznókertben nemcsak sörtevad, de dámvad és fővad is tenyésztetik, korábbi időkben őzek is tenyésztettek.

A sörtevad jelenlegi létszáma	.. ..	93 drb,
a dámvadak	" "	.. .. 33 "
a fővad	" "	.. .. 7 "

melyből 6 darab fehér, 1 borjú pedig veres színű.

A sörtevad száma a régibb időkben 200 – 250 drb volt, de 1895. évben véletlen folytán egy sertésvészszel inficiált házi-sertés a vadaskertbe jutott, s akkor 155 darab hullott el, 1897-ben ugyancsak sertésvészben 72 darab, 1907-ben pedig 114 darab sörtevad lett a sertésvész áldozata. Mindazáltal a mult évben a sörtevad a lelövetés előtt már 153 drbra szaporodott fel s ebből 60 darab lövetett le. Mérsékelt lelövetés mellett tehát a sörtevad 2–3 év alatt a régi számra felszaporodhatik.

A *dámvadak* a mult század hetvenes éveiben a vacsi pusztáról hozatták ide, s a mint az eredmények mutatják, itt is meghonosodtak, bár élelmezés tekintetében ott kedvezőbb viszonyok között éltek, de utódaik azért már itt is jól érzik magukat. A fiatal szaporulat csak egy pár napig forog veszélyben a vadsertésektől, azután ha lábrakap, a veszélyen túl van. Egyébként az anyja is örökös kicsinyje fölött s vagy mellette, vagy közelében tartózkodik.

A *fővad*-telepítéssel a vaddisznókertbe az volt a cél, hogy a fehér fővad jellegét megőrizze. Ezen fehér fővadat, 4 darabot, a fenséges vadász úr a mult század 80-as éveinek elején Victoria angol királyné Ő Felségétől kapta ajándékba.

Ezek, megérkezésük után a meleghegyi vadas-

kertbe, a veres fővadak közé bocsáttattak, a hol később az összekeverés folytán elfajzottak s manapság már csak 2 fehér tehén van a szarvaskertben, 6 darab pedig a vaddisznókertbe vitetett által, hogy ott a veres fővadtól elkülönítve maradjon. De ezt is megzavarta azon körülmény, hogy a pázás idején a szabadból beugrott a vadaskertbe egy veres bika, melytől már 1 veres borjú származott. Ezt tehát előbb-utóbb, a fehér ivadék érdekében, le fog kelteni lőni.

Az máskülömben nem ritkaság, hogy a bőgés idején a közel $2\frac{1}{2}$ méter magas kerítésen keresztül a szabadból egyes bikák be-, s a bőgés után ismét kiugranak.

Történeti hűség kedvéért felemlítjük, hogy a korábbi években a vaddisznókertben néhány drb őzvad is tartatott, de a vadsertések között felszaporodni nem tudott. Ezek száma folyton fogyott s valószínű, hogy a szaporulatot a vadsertések falták fel, úgy, hogy a megmaradt pár darabot azután le kellett lőni.

Mikor létesítettett e két vadaskert, arra biztos adataink nincsenek; valószínű azonban, hogy a 18-ik század vége felé.

III. FEJEZET.

Vadtáplálás, vadgondozás s a vadaskertek fentartása.

A szarvaskertben a fővadnak a tavaszi, nyári és őszi idényben elegendő legelője vagyon, télen át pedig szénával, vadgesztenyével és zabbal tápláltatik s ha tölgymakk van s télire gyűjthető, azzal is; mely táplálékot, ha a hó kicsi, a fővad a hó alól maga kaparja ki. Minden eshetőségre azonban úgy a szarvasoknak, mint a vadsertéseknek — ha makktermés van — még a külső pagonyokban is makk gyűjtetik, a mi kevesebbe kerül, mint a drága mag-neműekkel való tápláltatás.

A vaddisznóskertben a dám- és fővad a szarvas-kerti fővadhoz hasonlóan táplálkozik és tápláltatik s éppen olyan gondozásban részesül, mint a szarvas-kerti fővad. Száraz években, midőn a legelő a vad-disznóskertben megapad, a dám- és fővadat nyáron át is szénával tápláljuk.

A vadsertések öregebbje nyáron át a vadaskertben keresi táplálékát, őszzel pedig, ha makktermés és gyümölcs van a vadaskertben, azon lakmározik; télen át a vén sertések, ha van makk, makkot, ha pedig nincs, kukoricát kapnak, míg a malacok július hótól kezdve, hogy erősödjenek, árpát kapnak. Az adagolás az időviszonyokhoz és a szükséghez képest történik.

Vízzel a vad mindkét vadaskertben el van látva,

de 1865. évben, midőn az óriási szárazság folytán a szarvaskertet átszelő patak teljesen kiapadt, vizet a falusi kútból kellett hordatni és a patakba helyezett válúba önteni. Azóta ily mostoha év elő nem fordult. De nemcsak víz, hanem legelő sem volt akkorában a szarvaskertben, a szarvas-vad hátsó lábára állva harapdálta le a fák lecsüngő lombját; télen át pedig széna helyett takarmánylombbal tápláltuk, egy kevés, mult évi takarmánymaradékkal. Szózókkal mindkét vadaskert mindenütt el van látva.

A szarvaskertben egy vadászlegény, a vaddisznókertben egy erdőőr és egy vadászuhanc ügyel fel a vadra, és a vad táplálásáról a meleghegyi erdőtiszt felügyelete és utasítása mellett gondoskodik.

A vad táplálása, gondozása, a vadaskertek fentartása 1890. évtől 1909. évig, tehát 20 éven által 184,031 koronába került; a lelőtt fővadból, däm-vadból és sörtevadból ezen idő alatt befolyt 47,648 korona 22 fillér, e szerint a ráfizetés 136,382 kor. 78 fill., melyből 1 évre 6819 korona 14 fillér esik.

IV. FEJEZET.

A vadászat gyakorlása és a lelőtt vadmeny nyiség mindkét vadaskertben 20 év alatt.

A vadaskertekben a vadászatot a fenséges vadász úr és fenséges családja gyakorolja, és pedig évenként december havában 3—4 napon által; először a vad-disznóskert, utolsó nap pedig a szarvaskert vadásztatik meg. Befejezésül aztán 1—2 napon át az urasági nyílt pagonyok vadásztatnak meg. A lelövendő vad mennyiségét a meleghegyi erdőtsízt javaslatára és indokolására — a körülmények tekintetbe vételével — a fenséges vadász úr szabja meg.

A mult évben lelövetett a vaddisznóskertben :

dámvad	10 darab,
sörtevad	60 „

A szarvaskertben lelövetett :

fővad	17 darab.
---------------	-----------

1890. évtől 1909. évig pedig lelövetett összességben :

A vaddisznóskertben :

dámvad	201 darab,
sörtevad	1122 „

A szarvaskertben :

fővad	216 darab.
---------------	------------

E szerint esik 1 évi lelövetésre :

a dámvadból	10 darab,
a sörtevadból	56 „
a fővadból	11 „

mely számokban nemcsak a bikák, de a tehenek is bentfoglaltatnak, a sörtevadnál pedig az agyarasok, az emsék és süldők is bele vannak értve.

Test- és agancssúlyra a vadaskerti dám- és fővad gyengébb, mint a nyílt területeken élő vad, így pld.: a dámbikák kizsigerelt átlagos testsúlya .. 41 kilogr.

„	átlagos lapátsúlya	1'68	„
a dámtehen	testsúlya	27	„
a fővad	átlagos testsúlya	95	„
„	„ agancssúlya	2'80	„
a szarvastehen	testsúlya	64	„

de megtörténik ritka esetekben, hogy a dám lapát- és fővad agancssúlya megközelíti a szabadban élők súlyát.

Az agyarasok	átlagos testsúlya	65 kgr.
az emsék	„ „	48 „
és a süldők	„ „	35 „

A vadászatok után a lelőtt vad súly szerint vadkereskedőknek adatik el, a sörtevadnál azonban a sárra, megállapodás szerint, 3–4 kgr. jön levonásba.

A sörtevadnál a tenyésztésre fentartott vad a vadászat tartama alatt be van fogva és csak a vadászat befejezése után bocsáttatik szabadon.

Végre meg kell még említeni, hogy a fenséges vadász úr és fenséges családtagjai a vadaskertekben és nyílt vadászterületeken tartott vadászatok alkalmával a felsőbalogi urasági kastélyban tartózkodnak s kirándulásait nap-nap mellett onnét intézik.

V. FEJEZET.

Ő Fensége a vadász úr részére fentartott nyílt vadászterületek a Baloghvölgy alsó részében.

Ide tartoznak: a felsőbalogi nagyerdő, a pusztapeszétei erdő, a tamási, szútori erdők, ipolynoki és a gerynyődobrai erdő; továbbá a gazdasági területekből: Pusztapeszéte és a Nándori-pusztá, Csobánka, Tőkési-pusztá Rimaszécs mellett, végre a gerynyőlánymezei gazdasági területek; utóbbiak azért csatoltattak az erdei vadászterületekhez, hogy az erdőből kijáró vad mások által ne háborgattassék.

Ezen nyílt vadászterület nagysága 8367 kat. hold.

E területeket a fenséges vadász úr a vadaskerti vadászatok után szokta 1—2 napon át megvadászni.

Ezen vadászatokon már a tisztii személyzet is részt vesz, azért is a nyílt területen lelőtt vad száma a baloghvári uradalom bérbirtokain elejtett vaddal együttesen van kimutatva.

Előjövő vadnemek a nyílt vadászterületen: a nyúl, fácán, melyből csak néhány darab jön elő, továbbá a róka és vadmacska.

A vadászat leginkább e két utóbbi vadnemre van irányítva, de néha őzek is előjönnek a hajtásban.

NEGYEDIK RÉSZ.

A baloghvári uradalom vadászati bérterületeiről s azoknak vadászati kezeléséről.

Ugyanazon okokból, a mint azt a murányuradalmi vadászati bérterületek leírásánál a második részben elmondottuk, a fenséges vadász úr itt is bérbeadta az erdőtiszteknek a vadászat élvezetét és gyakorlását az ott elmondott kikötések és feltételek mellett, miáltal remélhető, hogy a murányuradalmi vadászterületekkel határos felső ratkóvölgyi és talán a felső baloghvölgyi pagonyokban is a fővad lassankint el fog szaporodni, mert a felső Ratkóvölgyben a fővad máris mutatkozik és több helyen egyenkint előfordul, míg ellenben az alsóbb részekben, a hol a pagonyok kisebb területűek, erre kevés kilátás van.

Elmondottuk ezen leírás harmadik részében a vadállománynál azt is, hogy a Ratkóvölgyben és a felső Baloghvölgyben mindazon vadnemek előjönnek, melyek a murányvölgyi vadászati bérterületeken előfordulnak, de az ott elmondott okoknál fogva sokkal kisebb számban. A vadászat tehát itt leginkább a kisebb hasznos és káros vadra és a sörtevadra szorítkozik, és pedig a kisebb vadra és sörtevadra hol hajtókkal, hol pedig vadászebekkel, a kellő kimélet mellett.

A vadászati bérterület legnagyobb része a ratkói, meleghegyi és felsőbalogi erdőtisztek kezében van,

és pedig összességben 12,201 kat. hold, azonkívül a Ratkóvölgyben 939 kat. hold, és az alsó Baloghvölgyben 627 kat. hold idegeneknek van bérbeadva, melyek szintén az erdészeti személyzet felügyelete alatt állanak, hogy a vadászatot kiméletlenül ne gyakorolják.

Vadelejtési táblázat az egész baloghvári uradalomra nézve 1890. évtől kezdve bezárólag 1909. évig.

1. Hasznos vadból elejtetett :

fővad	216 darab,
dámvad	201 "
őzvad	252 "
sörtevad	1,337 "
nyúl (mezei)	2,267 "
nyírfajd	3 "
fácán	20 "
császármadár	83 "
fogoly	981 "
fürj és haris	374 "
erdei szalonka	409 "
mocsári "	17 "
vadkacsa	104 "
vadgalamb	34 "
fenyőmadár	1 "

2. Ragadozókból elejtetett :

medve	3 darab,
róka	958 "
vadmacska	141 "
nyest	140 "
görény	36 "
menyét	7 "
borz	62 "

Átvitel .. .. . 7,646 darab

Áthozat	7,646 darab
kóbor kutya	725 "
" macska	412 "
sas	17 "
nagyobb ragadozó	641 "
kisebb ragadozó	724 "
kisebb bagoly	285 "
varjú, szarka	2,041 "
vízirigó	20 "
jegér	1 "
összesen	<u>12,513 darab.</u>

ÖTÖDIK RÉSZ.

A káposztafalvi uradalom vadászterületeinek ismertetése.

A káposztafalvi uradalom erdőségei és mezőgazdasági területei a káposztafalvi és sztraczenai községi határookban fekszenek, s egy összefüggő egészet alkotnak.

Az erdőterület határos délnyugat és nyugat felől a vernári uradalmi pagonynyal, miáltal összefüggésben van a murányuradalmi erdőségekkel, nyugat és éjszaknyugat felől a betlenfalvi és éjszakkelet felől a szmizsáni, kelet és délkelet felől az imre- és istvánfalvi határral és a dobsinai erdőségekkel, melyektől a sztraczenai pagonyt a Gölnicz folyócska választja el.

Az erdők természeti viszonyai és klimája azonosak a murányuradalmiakéval, de a káposztafalvi erdők aljában és a Hernád folyó mentén elterülő gazdasági területek több tekintetben hasonlóak a Murányvölgy felső részéhez, hol a tavaszi vetemények, árpa, zab, az őszi rozs jól sikerülnek.

Hegyei: 980 – 1198 méter tengerszint feletti magasságok között váltakoznak.

Völgyei, patakjai. A káposztafalvi pagonyban a Bjelavölgy, hasonnevű, vízdús patakkal, melybe az egyesült két szokoli patak és a Cserna-Dolina patak ömlik. Sztraczenán a fővölgyet a Gölnicz folyócska

völgye képezi, melybe a szuchai és Pila melletti patakocskák csörgedeznek. A *vízválasztót* a két község határa között a glatzi fensík és annak nyúlványa alkotja, a hol egy erdőöri lak is áll 989 méter tengerszint feletti magasságban. Sztraczenát Káposztafalvával az erdőkön keresztül 22 km. hosszú, csinált út köti össze, melyen valaha nyersvasat szállítottak Sztraczenáról a káposztafalvi kis vasfinomítóba. Utóbbiak beszünttetetvén, ezen út most már csupán faszállításra használtatik. A Szepességet Dobsinával ezután a Bjelavölgyön és a kopanyeczi hágón át most épült törvényhatósági út fogja összekötni.

A *hegyoldalak* a káposztafalvi pagonyban rendkívül meredek, a sztraczenai pagonyban ellenben váltakozók, vannak lejtősebbek, de vannak meredek oldalak is.

Meredélyes sziklák a Nagy- és Kis-Szokolban, a Zadna-Djerában és Koritiszkóban jönnek elő, de különösen a Nagy-Szokolban, a hol a víz a völgyet elzáró sziklafalakon hosszú időközön át áttörte magát és nagy esésekkel zuhog a völgyön lefelé, az áttörési helyen gugyorokat képezve. E ritka természeti tüneményt sokan látogatják. A völgy feletti sziklák még arról is nevezetesek, hogy azokon előjön a havasi gyopár, a sziklaszakadékokban pedig a tiszafa, de csak kisebb számban.

A *kőzet* mindkét pagonyban a triász mészs helyenkint a dolomit.

A *fatenyészet* ugyanaz, mint a vernári pagonyban, t. i. a lúcs, jegenyefenyő, erdei és veresfenyő, de a jegenyefenyő a káposztafalvi pagonyban jobban van képviselve, mint a vernári pagonyban.

Rétek a káposztafalvi pagonyban csupán a glatzi fensíkon, a Polyanákon léteznek, a sztraczenai pagonyban azonban nagyobb számban jönnek elő.

Vízben, a mint fentebb kifejtetett, a fővölgyek bővelkednek, s itt-ott egyes források is előjönnek. Ezek között a sztraczenai pagonyban különösen a periodikus forrás érdemel említést.

Vadnemek. Itt is ugyanazon vadnemek jönnek elő, mint a murányuradalmi erdőségekben, de a terület arányához képest is kisebb mennyiségben, minek az az oka, hogy szomszédaink kiméletlenül gyakorolják a vadászatot. Mindazáltal, ha a fővad itt nagyobb elterjedést nyerne, vagy itt erős bikák mutatkoznának, e pagony is éppen úgy, és éppen oly feltételek mellett, urasági tilosnak nyilvánítatik, mint a vernári pagony, meghagyván a tiszteknek a fővaden, siketfajdon és medvén kívül a többi vadnemekre a vadászatot. Fővadat máskülömben is csak a fenséges vadász úr engedélyével lehetett eddig is lőni.

A vadászat gyakorlása eddigelé inkább hajtóebekkel történt, a minek a nehézkes terep az oka, mert a hajtók minden helyre el nem juthatnak. A vadászatnak ezen módja lehetőleg tacsókkal űzetik, a vadsertésekre azonban nagyobb ebek alkalmaztatnak.

Cserkészetekre a pagony eddigelé nincs berendezve, de ha egyszer urasági tilosnak fog nyilvánítani, a pagonyt minden irányban, hol fővad tartózkodik és hol párzáskor bőgni szokott, el fogjuk cserkész-utakkal látni.

Halászat. Pisztrángtenyésztésre alkalmas a káposztafalvi pagonyban a Bjela patak, a sztraczenaiban a Gölnicz folyócska, előbbiben a hálnak több nyugta lévén, igen szép halállományyal is bír; utóbbi folyócska Dobsina városával közös a haltenyésztés, úgy, mint kellene, nem fejleszthető.

A káposztafalvi uradalom pagonyaiban 1890. évtől
1909. évig elejtett vadnemek kimutatása.

a) *Hasznos vadból :*

fővad	40 darab,
őzvad	218 "
nyúl	61 "
nyírfajd .. .	3 "
császármadár	18 "
erdei szalonka	10 "
vadkacsa	2 "
vadgalamb	1 "

b) *Káros vadból :*

sörtevad	113 darab,
borz	19 "

c) *Dúvadból :*

róka	99 darab,
hiúz	2 "
vadmacska	5 "
nyest	37 "
görény	14 "
menyét	32 "
vidra	35 "
sündisznó	2 "
kóbor kutya	86 "
" macska	28 "
sas	1 "
nagyobb ragadozó . . .	76 "
kisebb ragadozó	47 "
suholy	1 "
kisebb bagoly	2 "
varjú	140 "
vízirigó	77 "
Összesen	1,169 darab.

HATODIK RÉSZ.

A füleki uradalom vadászati területeinek rövid ismertetése, a vadászat gyakorlása és hasznosítása.

A füleki uradalmi birtokok Gömörvármegye nyugati határánál kezdődnek és Fülek, Losoncz, Salgótarján között nagyobb részét az Ipoly-folyó mentén, kisebb-nagyobb összefüggésben egész a rárosi Ipoly-hídig húzódnak s következő községi határookban fekszenek: Balogfala, Guszonya, mely két határ még Gömörmegyében fekszik, a többiek, nevezetesen: Fülek, Csákányháza, Sávoly, Bolgárom, Fülek-Kovácsi, Perse, Nagydarócz, Nagykeresztúr, Ipolynyitra, Galsa, Rapp, Mucsiny, Litke, Etes és Karancsapátfalva már Nógrádmegyéhez tartoznak.

Az uradalmi erdő- és mezőgazdasági területek részben az előhegyekben, részben síkságon fekszenek, melyek közül a bolgáromi határban az 519 méter magas Búcsonyhegy feltűnően kimagaslik.

Az összes erdészeti és gazdasági birtok 9565 kat. hold nagyságú, melyből az erdő 4462 kat. hold s ebből összefüggő erdőterületet alkot az egymás mellett fekvő bolgáromi, sávolyi, guszonyai és nagydaróczi kiserdő 1589 kat. hold terjedelemben, továbbá a litkei erdő 1248 kat. hold nagyságban. A többi erdődarabok már elkülönítve a füleki, fülek-kovácsi,

csákányházi, galsai, rappi, mucsini és etesi határookban, egymástól kisebb-nagyobb távolokban, szétszórtan fekszenek, s — a fülek-kovácsit kivéve — mind urasági gazdasági területekkel vannak környezve, így utóbbiak csakis kis vadászatok űzésére alkalmasak.

Mindezen birtokok a szelidebb égaljhoz tartoznak, a melyeken az összes gazdasági termények — beleértve a szőlőt is — képviselve vannak.

Előjövő vadnemek: az egymással összefüggő bolgáromi, sávolyi, guszonyai és nagydaróczi kiserdőben előjön az őzvad a terület nagyságához képest elég szép számban és a többi kisebb hasznos és káros vadak és szárnyasok; sőt a sávolyi erdőben, bár kisebb számban, a fácán is előfordul. A *litkei erdőben* állandó vad a fővad és az őzvad, valamint minden kisebb hasznos és káros vad és szárnyas. A fővad azonban csak alárendelt számban jön elő.

A többi kisebb erdődarabokban az őz szintén előfordul, mely vad a szomszédok hajszolásától menekül ide. Úgyszintén otthonos ezen erdőkben és mezőgazdasági területeken minden kisebb vad és szárnyas, de nem oly mértékben, mint a területek kedvező fekvésétől várni lehetne, a mi ismét abban leli magyarázatát, hogy a szomszédok a vad szaporodására gondot nem fordítanak. Próbák tétettek a fácskanyészéssel a galsai erdőben, de az kevés sikerre vezetett, mert a mely fácskán az uradalmi erdőből a közvetlen szomszédos idegen területre átrepült, vagy a mely az ottani búzavetésekben fészkelte, abból ugyan kevés tért vissza, egy része pedig az ipolymenti füzesekbe vándorolt. Szóval a fácskán egy kóbor vad, mely csak ott tenyészhető, a hol egy nagy birtok közepére telepítetik s a hol a helyi viszonyok, sűrűségek, víz és jó táplálék meg-

felelnek neki. A galsai erdő kicsiben alkalmasnak látszott, de a mint az eredmények mutatják, abból már ma ott, dacára a legnagyobb gondozásnak, alig maradt valami, tehát e hely nem neki való.

A füleki uradalom erdészeti és gazdasági területeiből 6254 kat. hold az erdőtiszteknek van bérbeadva.

Idegeneknek pedig bérbe lett adva:

a) Litkén erdő- és mezőgazdasági terület	1684 kat. hold,
b) Etesen a kotroczói pusztán ..	426 " "
c) Balogfalán	797 " "
Összesen	2907 kat. hold.

A 200 kat. holdnál kisebb és különfekvő darabok 404 kat. hold terjedelemben a községi vadászterületekhez csatoltattak.

A fenséges birtokos az itteni vadászatokat nem használja. Egyszer megfordult ugyan Galsán, tapasztalást szerzendő a fácán-állományról, de miután ez kivánalmainak meg nem felelt, azt többé fel nem kereste.

Az idegeneknek bérbeadott területek közül csupán a litkein jön elő fővad, a többiekén kevés őzvad; apró vad azonban — a fácán kivételével — meg lehetős számban található.

A füleki uradalomban elejtett vad mennyisége a csábrágh-uradalmival együttesen lesz kimutatva, lévén e két uradalom a csábrágh-füleki erdőhivatal felügyelete alá helyezve.

HETEDIK RÉSZ.

A csábrághi uradalom vadászterületeinek ismertetése.

A csábrághi uradalom erdő- és mezőgazdasági területei 9962 kat. hold kiterjedéssel, Hontvármegye éjszaknyugati részében, körülbelül a megye közepén, 16 község határában, nagyobb-kisebb darabokban szerteszét fekszenek és a következő fővölgyekbe hajlanak:

a) Az apafalvi, cseri, csábrágh-varbóki, palásti és felsőrakonczai uradalmi területek a *Litava-Csábrághvölgybe*;

b) az unyadi és méznevelői területek a *Korpona-patak völgybe*;

c) a szalatnyai és egy mellékvölgyben az ősi a *Selmecz-patak völgybe*;

d) a csalli és felsőnyéki erdőterületek a *Csall-Tepliczavölgybe*;

e) a földemesi, alsónyéki, gyürki, siraki az *Ipolyvölgy* felé, végre:

f) az ipolyveczei gazdasági birtok az *Ipoly folyó balpartján* terül el.

Ezek közül, ily szétszórtság mellett, csakis két nagyobb birtoktestnek van vadászati tekintetben fontossága.

Az egyik: az a) pont alatti, a Litava-Csábrághvölgybe hajló, fent felsorolt, összefüggő erdő- és mezőgazdasági területek 4308 kat. hold kiterjedéssel.

A másik: a *d)* pont alatti, a Csall-Tepliczavölgyben fekvő csalli és felsőnyéki pagonyok 1377 kat. hold területtel.

A csábrághi uradalom erdőségei kivétel nélkül a fenti völgyek hegyoldalain fekszenek, a mezőgazdasági területek pedig részben az erdők feletti fensíkokon, az Ipolyvölgy és folyó felé hajló gazdasági területek pedig dombokon és síkságon terülnek el.

Kőzet mindenütt a trachyt, mely laza termőtalajt ad s különösen kedvez a tölgyeseknek és gyümölcsösöknek. A lapályos helyeket az Ipoly felé termékeny agyag váltja fel.

A litava-csábrághvölgyi patak, továbbá a korponai patak rohamos vizek alkalmával az uradalmi birtokon kívül eső idegen területekről kőgörgetekkel árasztják el a völgyeket, a mi a völgyek alját kietlenné teszi. Ez azonban csak a völgyek alján mutatkozik ily visszatetszőnek.

A klíma szelid, minden mezőgazdasági művelésnek, szálló- és különösen gyümölcsstenyésztésnek jól megfelel.

Vízben a hegyvidék, trachyt-talajánál fogva szegény; kutak, források a fensíkon és hegyoldalakon nincsenek, több helyen cisternákban gyűjtik az eső- és hóvizet a marha táplálására. A völgyekben azonban víz majd több, majd kevesebb mindenütt található, s száraz években, ha a vizek a cisternákban kifogynak, a marhát a fensíkról itatás végett a völgyekbe hajtják.

Előjövő fanemek: Első helyen a tölgy, mely itt szépen díszlik; a gyertyán, és a nyugati és éjszaknyugati oldalakon a bükk, de szórványosan előjönnek a hazánkban előforduló összes lombos-fanemek és bokorneműek.

A vadállomány. Ott, hol az erdők kisebb darabokban, vagy vékony szallagokban fekszenek a köz-

ségi birtokok között vagy azok alatt, kevés vad található, háborgatva lévén a szomszédoktól s itt-ott az orvvadászoktól is. A hol azonban az erdők nagyobb darabokban s nagyobb összefüggésben jönnek elő, mint a litava-csábrághi völgyben és a csall-tepliczai völgyben, a vadállomány is eléggé kedvező, s e két helyen már a fővad is mint állandó vad jön elő; őzvad- és sörtevadban s apró vadban sincs hiány.

A vadászat az uradalmi erdőtisztek által béreltetik; a gazdasági területek alsó része a gazdasági bérlőnek van meghagyva, a kisebb területek pedig a községi vadászterületek közé vannak beosztva.

Miután a fővad a mezei terményekben és az erdőben a fiatal hajtásokon máris érezhető károkat kezd okozni, és miután az itteni vadászterületek urasági vadászatokra nem alkalmasak, mert híján vannak mindazon berendezéseknek, melyek a fenséges birtokos vadászata gyakorlásához szükségesek, továbbá mert a fővad bőgés idején inkább a palásti idegen erdőket választja: mindezen okoknál fogva legcélszerűbbnek látszik jövőre ezen területeket oly módon bérbeadni, hogy a vadászati bérlő, bizonyos megszorítások mellett, a szabad idény alatt fő- és sörtevadat lőhessen, az őzvad és kisebb vad pedig az uradalmi tisztek kezében meghagyassék, mert ez az egyedüli mód, hogy a vadállomány kíméletesen kezeltesék.

Végre nem hagyhatom említés nélkül, hogy a Csábrághvölgy egy kiszögelő hegynyúlványán áll a gróf Koháry-család egy omladékvára. Ez volt hajdanában, a míg épségben állt, a gróf Koháry-család kedvenc tartózkodási helye, fénynyel és pompával berendezve. Látott háborús napokat is. És midőn az újabb haladás folytán az megszűnt erős-

ség lenni, a gróf Koháry-család tartózkodási helyét a szentantali várkastélyba tette által, mely még ma is jókarban áll s a jelenlegi fenséges birtokos és fenséges családjának szintén kedvenc tartózkodási helye.

**A füleki és csábrághi uradalmaknak együttes vad-
elejtési kimutatása az 1890—1909. évekről.**

a) Hasznos vadból elejtetett:

fővad	54 darab,
őzvad	340 "
nyúl	1,868 "
fácán	45 "
császármadár	50 "
fogoly	1,354 "
fürj, haris	259 "
erdei szalonka	467 "
vadlúd	10 "
vadkacsa	15 "
vadgalamb	52 "

b) Káros vadból elejtetett:

sörtevad	138 "
borz	70 "

c) Ragadozó vadból elejtetett:

róka	1,239 "
vadmacska	72 "
nyest	88 "
görény	41 "
menyét	68 "
vidra	11 "
kóbor kutya	454 "
„ macska	223 "
különféle apró ragadozó	77 "

Átvitel .. .. . 6,995 darab

	Áthozat	6,995 darab,
sas	.. .. .	16 "
nagyobb ragadozó	.. .. .	546 "
kisebb	.. .. .	757 "
suholy	.. .. .	1 "
kisebb bagoly	.. .. .	355 "
varjú, szarka	.. .. .	4,835 "
ragadozók tojása	.. .. .	45 "
különféle apró ragadozó tojása	.. .. .	40 "
	Összesen	13,590 darab.

NYOLCADIK RÉSZ.

A szittnyai uradalom rövid leírása, vadászterületeinek és az ottani vadászat gyakorlásának ismertetése.

A Selmezbánya és Hontnémeti városok között, a Selme cz patak jobb- és balpartján 17·7 km. hosszban elterülő erdőségek és gazdaságok 10,822 kat. hold terjedelemben alkotják a szittnyai uradalmat és annak vadászterületeit.

A Selme cz patak jobboldalán elterülő hegyek 466—772; a baloldalán fekvő hegyek 400—763 méter tengerszint feletti magasságok között változnak. A jobboldali hegyek között tekintélyesen kiemelkedik az 1011 méter magas Szittnya-hegy, a mely Hontvármegye összes hegységeit uralja, s csúcsáról, illetve az ott álló gloriettből a Duna felé igen szép kilátást nyújt.

Ezen uradalom körébe esnek a következő községek, és pedig a *Selme cz patak jobboldalán*: Illés, Szittnyató, Berencsfalu, Béd és Szittnyalehotka.

A *Selme cz patak baloldalán*: Szentantal, Zsibritó, Kormosó, Devicse, mely utóbbit a Selme cz pataktól egy alacsony vízvázasztó választja el, de végeredményben alább mégis a Selme cz patak völgyéhez tartozik.

Szentantalban van a fenséges birtokosnak egy, régiségekben gazdag, nagy várkastélya és levéltára,

melyben a gróf Koháry-család történelmi multjára s birtokai ügykezelésére, úgyszintén a jelenlegi fenséges birtokos családi és birtokjogi intézményeire vonatkozó okmányok és régi ereklyék őriztetnek.

E kastélyt szokta a fenséges birtokos és fenséges családja, valamint a bolgár király Ő Felsége és felséges családja évről-évre, üdülés és vadászati kirándulások céljából, felkeresni és birtokai kezeléséről meggyőződést szerezni.

A *Selmecz patak jobboldalán* az aljakban és azok fölött elterülő dombokon községi és uradalmi mezőgazdasági területek terülnek el, felettük pedig az erdők fekszenek; míg *a baloldalon* a szentantali kastélytól kezdve — melynek parkja is már az erdőben fekszik — a Selmecz patak medréig erdős hegyoldalak terülnek el, itt-ott a határgerinc felé megszakítva hegyi rétekekkel, csupán Berencsfalu alatt szakad meg az erdő a községi legelőterülettel, a pusztatepliceskei fűrészszel és uradalmi gazdasággal, onnét aztán Hontnémeti felé ismét uradalmi és káptalani erdők következnek.

Szentantal 449, Hontnémeti 224 m. tengerszint feletti magasságban fekszik, a szittnyai 6 uradalom klimája tehát közepes. A kukorica kivételével megtermi az összes mezőgazdasági magnuműeket és gyümölcsöket, s a gyümölcsössel a nép kereskedést űz messze vidékeken.

A kőzet trachyt, melynek talaja az erdőtenyészetnek, különösen a tölgynek igen jól megfelel, de a nyugati s éjszaknyugati oldalakon a bükknek is, sőt a Szittnya-hegy oldalán ugyanily fekvésben a jegenye- és lúcfenyő is buján nő és 734 kat. hold majdnem tiszta fenyő-állapot képez. A Szittnya-hegy körül szórványosan előjön a kőris és juhar is, a

gyertyán pedig, mint rendszeren, az aljak jobb termőhelyeit foglalja el.

Forrásokban, patakokban a szittnyauradalmi vadászterület nem mondható bőnek, de száraznak sem, habár a hegyoldalakon csak imitt-amott jön forrás elő. Patak van a szentantali pagonyban kettő, az egyik a falu felett, a másik a zsbritó – korponai útnál a falu alatt, továbbá a kormosói határban van egy patakocska, mely a pusztatepliceskei uradalmi gazdaságon keresztül csörgedez le egész az ottani gőzfűrészig. A baloldalon van az Illés patakocska, Berencsfalu fölött egy másik kis patak és Béd mellett is egy, végre van a Szentantal és Berencsfalu közötti állami út mellett, egy kápolna alatt, egy jó forrás. Mindezen vizek a Selmecz patakba ömlenek s addig ember és állat által élvezhetők, azontúl élvezhetetlenek, mert a Selmecz patak vize Selmeczbányától Szentantelig és azon valamivel alább érc-zuzdákon vezetettvén keresztül, annak vize sűrű, szürkés folyadékká válik s legfeljebb őrlőmalmok hajtására használható, s benne semmi élőlény nem található. A Selmecz patak más-különben a homok mellett temérdek görgeteg kővel van tele, melyek áradások alkalmával a patak két oldalát elárasztják s növényzet hiányában kietlen képet mutatnak. Ily tünetek a trachytegységekben – hová a szittnyai uradalom hegyei is tartoznak – gyakoriak nemcsak itt, de másutt is.

A *vadállomány* az alábbi vadelejtési kimutatásból ítélhető meg. Előjön itt az őzvad, de nem oly számban, mint kellene, mert a határok szélein az orvvadászok visszaéléseinek nagyon ki van téve, különösen a korponai határ felől. Továbbá előjön a sörtevad és a kisebb hasznos és káros vadnak minden neme, mely hazánkban előfordul. Körül-

belül három évtized előtt fáczántenyésztéssel is tették próbák és pedig a szentantali határban, de ezen vad, dacára a gondozásnak, nem odavalónak bizonyult. Az utolsó 11 darab 1891. és 1892. évben aztán lelövetett.

A *vadászatot* a szittnyai uradalomban a fenséges birtokos mintegy 3340 kat. holdnyi területen, csupán őzbakokra és cserkészve gyakorolja. Az uradalom többi területein (7482 kat. hold) az uradalmi tisztek vadásznak, de az őzvad kiméletével, a mi a vadelejtési kimutatásból is kitűnik. Az ott kimutatott őzvad — néhány darab kivételével — leginkább a fenséges vadász úr terítéke.

E szerint a tiszti személyzet csupán a sörtevadra vadászik, a mely itt meglehetősen számban fordul elő, továbbá a kisebb hasznos és dúvadra, és pedig leginkább hajtókkal vadászva, hogy az őzvad kutyák által ne zavartassék.

Hal ezen uradalomban nem fordul elő, de rák a béldi pataokban előjön.

A szittnyai uradalomban 1890. évtől bezárólag 1909. évig elejtett vadnak kimutatása.

a) Hasznos vadból elejtetett:

fővad (ide tévedt)	1 darab,
őzvad	175 "
nyúl	1,889 "
fácán	11 "
császármadár.. .. .	170 "
fogoly	457 "
fürj, haris	79 "
erdei szalonka	31 "
vadkacsa	4 "
vadgalamb	1 "
Átvitel	2,818 darab

Áthozat .. .. 2818 darab,

b) Káros vadból elejtetett:

sörtevad .. .. 274 "

borz .. .. 236 "

c) Dúvadból elejtetett:

róka .. .. 1,422 "

vadmacska .. .. 159 "

nyest .. .. 414 "

görény .. .. 219 "

menyét .. .. 317 "

vidra .. .. 15 "

sündisznó .. .. 640 "

kóbor kutya .. .. 745 "

" macska .. .. 886 "

különféle apró vad.. .. 1,940 "

sas .. .. 17 "

nagyobb ragadozó madár.. .. 1,053 "

kisebb " " .. .. 551 "

suholy .. .. 10 "

kisebb bagoly .. .. 509 "

varjú, szarka.. .. 10,967 "

vízirigó .. .. 28 "

ragadozók tojása . .. 43 "

Összesen .. .. 23,263 darab

KILENCEDIK RÉSZ.

A vacsi uradalom leírása, vadászterületeinek ismertetése és az ottani vadászat gyakorlása.

Ezen uradalom Pest-Pilis-Solt-Kiskún megyében, a Duna és Tisza folyók között terül el s négy, egymástól távolfekvő, következő pusztából áll, és pedig:

1. *A vacsi puszta*, Újhartyán, Dánszentmiklós, Örkény, Mike-Buda, Nagykőrös és Lajosmizse községi határok által körülvéve; kiterjedése .. .. . 13,913 kat. hold.
  2. *Dömsöd-apaji puszta*, Lacsháza, Bankháza, Bugyi, Kúnszentmiklós, Szentiván és Dömsöd községi határok által körülvéve; kiterjedése .. .. . 6,893 " "
  3. *Mendebillei puszta*, Szentistván, Maglód, Gyömrő, Péteri, Tete és Farkasd községek határai által körülvéve; kiterjedése .. .. . 2,389 " "
  4. *Dömsöd-hügyei puszta*, Dömsöd és Ráczeke között fekszik a Kis-Duna mellett; kiterjedése .. .. . 107 " "
- A vacsi uradalom nagysága* 23,302 kat. hold.

A vacsi, dömsöd-apaji és dömsöd-hügyei puszták síkságon fekszenek, míg a mendebillei puszta halmos és dombos fekvésű.

E négy pusztából a fenséges vadász úr vadászati célokra csupán a vacsi pusztát használja; a dömsöd-apaji vadászat az ottani gazdasági bérlőnek van meghagyva külön bér nélkül; Mendebillén szintén csupán az erdei vadászat van bérbeadva. Dömsöd-Hügye puszta, meg nem ütven a törvényes 200 kat. holdat, az a községi vadászterülethez csatoltatott.

Ezeket előrebocsátva, mint legfontosabbat, a vacsi pusztát és annak vadászterületét, vadállományát és a vadászat ottani gyakorlását következőkben adjuk elő:

A vacsi puszta 11,543 kat. hold mezőgazdasági és
2,370 " " erdőterületből áll.

A mezőgazdasági területek még a mult század 40-es és 50-es évei között — a legelő- és rétterületek kivételével — hálószerűleg 50-től egész 150 holdas táblákba osztattak s a táblák szélei aztán 2–4-sorjával ákáccal kiültették úgy, hogy ezen mezőgazdasági alléek terjedelme ma mintegy 700 kat. holdat téssen, s fahozamuk a gazdaságnak szép jövedelmet biztosít.

A vacsi puszta talaja futóhomokból állott s kis része áll ma is. Eredetileg ezen alléekkel tehát az volt a cél, hogy a homok megköttessék s a mellett a majd begyepesedett alléek közei juhlegelőül szolgáljanak. A kitűzött cél — habár óriási költséggel — eléretett s ma már a táblákon mindenmű gazdasági növény, szőlő és gyümölcs dús sikerrel tenyészik; az alléek miatt azonban a puszta érdekességét és puszta-jellegét elvesztette.

Egyébként ezen alléek a vadászatoknál jó fedezetül szolgálnak.

A puszta talaja legnagyobb részben termékeny fekete és szürke homokból áll, melyben minden gazdasági növény buján terem, s így a vadnak itt -- a rövid, pár hónapos telet leszámítva -- mezőnerdőn terített asztala van. A talajvíz magasan áll, közepes években 80 és 280 cm. között váltakozik, így a puszta kútjaiban -- rendkívüli száraz éveket leszámítva -- elegendő víz van, sőt csapadékos években a mezei és réti mélyedésekben helyenkint tószzerű vizek állanak. A puszta szélén van egy, úgy szólván állandó nagyobb tó, melynek fele az uradalmat, másik fele a szomszédos Lajosmizse községét illeti. Ennek víze csak igen száraz években apad ki.

Az újabb telepítésű erdők erdővédelmi és vadászati szempontból szakaszokra vannak beosztva, a régiek pedig utakkal és cserkészutakkal vannak ellátva, úgy hogy a cserkészet és hajtóvadászat minden irányban fennakadás nélkül folytatható.

Egyébként úgy a mezőgazdasági, valamint az erdészeti beosztásokat a kiállítási helyiségben ki-függesztett térkép tünteti fel.

Az erdőben előjövő fánemek :

Első helyen áll a mocsártölgy, mint a természettől ide utalt fánem ; második helyen áll a fehér, a rezgő és kanadai nyár ; ezek után jön az ákác, a mely mesterséges úton telepített ide, s ma már tiszta és kevert állabokat alkot, de csak jó talajban tenyészik életvidoran ; rossz, fehér, vagy sárga homokban, vagy kötött talajban csak vegetál, s ott nem érdemes véle bajlódni. Rossz homokon, bukákon a tölgy még jobban sikerül, mint az ákác. Ültetéseink tehát most már leginkább a mocsártölgyre irányulnak ; sajnos, hogy ültönceinket a pa-

jodok és üregi nyulak körülragják, előbbieket a föld alatt, utóbbiak a föld felett, mi miatt az ültetéseket többször kell javíthatnunk.

Továbbá előjön szórványosan a bálványfa, melynek kevés jelentősége vagyona. A bokorneműekből előjön a galagonya, a fagyal, bodza, melyeknek gyümölcse a fácánoknak a tölgyekkel kedvenc eledelül szolgál.

A vadállomány áll:

1. *Dámvadból.* E vad 1853. évben 12 darabbal telepített ide. Azóta nemcsak a vacsi pusztán, de a szomszédos birtokokon is, a hol erdő van, — főleg a nagykőrösi erdőben, — annyira elszaporodott, hogy dacára úgy egy, mint más helyen a nagyszámú lelövetéseknek, alig észlelhető fogyása. Ma a vacsi pusztán mintegy 350 darab dām vad létezik, melyből 45 darab lapátos.

2. *Őzvadból.* Az első telepítési próbák nem sikerültek. Később, mintegy 8 év előtt, egész észrevétlenül idegenből 2 darab vetődött ide. Ma számuk 8 darabra nőtt s a múlt évben egy suta már 2 gidát vezetett. A mostani állományban 2 darab őz van. Úgy látszik, hogy e kedves vad lassankint itt is acclimatizálódni fog.

3. *Mezei nyúlból,* mely itt nagyszámban van, s a vadászatoknak, a mint azt a vadelejtési kimutatás alább mutatja, egyik főágát képezi.

4. *Üregi nyúlból.* E vad első telepítésének ideje bizonytalan. A múlt század hatvanas éveinek második felében aztán eltűnt; lehet, hogy a vízáradások pusztították ki, melyhez a rókák is hozzájárultak, a melyek akkorában a vacsi pusztán elég nagy számban voltak, s állítólag a nyúl és fácánállományt jól megtizedelték, mi miatt aztán kilövettek. 1881. évben Ausztriából ismét 12 darab üregi nyúl

lett idehozva és a körtvélyesi erdő részben kibocsátva. E hely azonban, úgy látszik, nedves volt nekik, mert onnét a Nagyerdőbe vándoroltak át, honnét az egész vacsi erdőben — dacára a pusztítás minden nemének — most már annyira elszaporodtak, hogy a fiatal csemetékre valódi csapássá lettek. Legújabbban a kiásás vétetett fogatba, mely eljárás sikeresebbnek ígérkezik, mint a fúró-menyéttel való manipulálás és lövöldözés.

5. A *fácán* telepítési ideje szintén bizonytalan. 1888. évig a tenyésztésre fentartott fáczánok télire mindig befogattak, s tavaszkor szétbocsáttattak.

A tapasztalás azt igazolta, hogy az ily fogságban tartott vad elgyengült és a szaporodásra is alkalmatlanabb, mint a szabadban nevelt vad, melyre először a vacsi erdőtisztet a jelenlegi osztrák-magyar trónörökös, Ferenc Ferdinánd Ő cs. és kir. Fensége figyelmeztette. Ettől az időtől a befogás beszünttetett, s a mint a következmények mutatják, a fáczán-vad előnyére. Télen át azonban a kintlevő vadat a ragadozók ellen minden eszközzel óvni és ellenségeit pusztítani kell.

A vacsi vadászterületen a közönséges fáczán tenyésztetik. Két ízben történtek ugyan felfrissítésre próbák az örvös fáczánnal is, de ez kielégítő eredményre nem vezetett, s minden jel arra mutat, hogy legjobb a közönséges fáczán tenyésztésénél maradni.

A jelenlegi tenyészanyag az egész pusztán mintegy 300 drb tyúkra és 60 darab kakasra tehető. A fáczán legszívesebben tartózkodik az erdők sűrűiben, erdők szélein, nádasokban és a kukoriczásban, a hol a ragadozóktól jobban védve van, de kóbor természetű lévén, elkalandozik messzefekvő helyekre is, s fészkel nemcsak az erdőben, de a rozs- és búzaföldeken és nádasokban is.

Előjön továbbá a vacsi pusztán a *fogoly* igen szép számban, s ezen vadra a lelövetést nagyobb arányokban lehetne kiterjeszteni.

Vízi vad, nevezetesen: vadkacsa és szárcsa az úgynevezett lajosmizsei határszéli tóban, s nedves években a rétek közötti erekben is előfordul, vadászat tárgyát azonban alig képezi.

Vadvédelem emberi és állati károsítások ellen. Mint mindenütt, a hol sok a vad, van itt is orv-vadász és lesipuskás, különösen a határszéleken. Mindazáltal az ily esetek azóta nem gyakoriak, mióta a vacsi pusztán csendőrőrs van elhelyezve. A csendőrök nagy segítségére vannak az erdészeti személyzetnek üldözések vagy házkutatások alkalmával a szomszédos pusztákon.

A ragadozó állatok ellen a pusztítás minden neme foganatba vétetik, kezdve a tojások, fiókák kiszedésétől az öregek elpusztításáig fegyverrel, csapdákkal, bagoly-kunyhókból, rókák kiásásával és, ha utóbbiak így el nem pusztíthatók, hajtókkal is. Szorgosan pusztíttatnak továbbá a kóbor ebek és macskák. Ezen pusztításokra nézve ismét az alábbi vadelejtési és -fogási kimutatásra kell utalnunk.

Vadtáplálás. A mint fentebb kifejtettük, hogy a vacsi pusztán a tavaszi, nyári és őszi idény alkalmával terített asztala van az összes vadnak, különösen ha a tölgy-makk, vadkörte és a bokorneműek gyümölcse is bőven megterem, mely termések itt gyakoribbak, mint p. o. a felvidéken, sőt, ha kicsi a hó, a dám- és őzvad a hó alól is kikaparja élelmét, részben az erdőn s részben a mezőgazdasági vetéseken. Ha pedig igen szigorú a tél, a mely itt ritkábban fordul elő, akkor a dámvadat és nyúlakat szénával, lóherével takarmányozni kell. A fácánok pedig egész télen át búza- és árpa-keverékkel élel-

meztetnek olyképen, hogy minél szigorúbb a tél és minél nagyobb a hó, annál bővebb az élelmezésük. Ezek mellett válúk is vannak elhelyezve, melyek, különösen a szárazabb évszakokban, vízzel láttatnak el. Épen úgy el kell látni vízzel a dámvadat is száraz időben; ezek számára 3 kút van az erdőben elhelyezve és nagy válúkkal ellátva, melyek minél gyakrabban friss vízzel töltetnek meg. Harmatos vagy esős időben az itatókra — magától értetik — nincs szükség.

1. A vacsi pusztán a vadászat gyakorlása.

Az egész vacsi pusztai vadászat a fenséges birtokos számára van fentartva s azt Ő Fensége, fenséges családtagjai és meghívott magas vendégei gyakorolják, kiknek befogadására a vacsi urasági kastély van berendezve.

A magas uraságok számára fenn van tartva a dám- és őzvad-, a mezei nyúl-, fácán- és fogolyvadászat; a többi vadra, nevezetesen az üregi nyulakra, a vándormadarakra, ragadozó emlősökre és szárnyasokra az erdőtisztek szabadon vadászhatnak s kell is vadászniok; ezekért és az urasági vadászatokon elejtett vadért az erdészeti személyzet lődíjban részesíttetik, s az általa elejtett vadat az erdészeti személyzet a maga számára fordíthatja.

A nagy vadászatok a murányuradalmi fővadcserkészetek befejezése után, október hó közepe körül kezdődnek s tartanak 10–12 napig. Ekkor van a dámvad rigyetési (bögési) ideje. Itt a lelövendő vadra nézve a fenséges vadász úr épen úgy rendelkezik, mint murányuradalmi tilosában. Ha a meghatározott bikalétszám ki van löve, azután a dám-sutákra kerül a sor, melyekből a vadászatok befejezése után az erdészeti személyzet számára is tekin-

télyes szám jut lelövésre. A vadászat akár bikákra, akár sutákra csak cserkészve történik, hol gyalog, hol szekérről.

A lelövetésre kerülő évenkénti szám nagyon változó s 20-éves átlagban 40 drb bikára és 100 drb sutára, borjúra lehet tenni.

A dámbikák testsúlya a vacsi	
uradalomban átlag	64 — kgr.,
a sutáké átlag	36 — "
a lapátok átlagsúlya pedig ..	2·25 "

Ha ezen adatokat a baloghvári zárt helyen tartott dām vadakéval összehasonlítjuk, kitűnik, hogy:

a dámbikák testsúlya itt	23 — kgr.-mal,
a suták	9 — "
és a lapátok súlya	0·57 "

nagyobb, mint a balogi felső vadaskertben. A mi tehát a fővadra áll, áll a dām vadra is, hogy az a szabadban jobban fejlődik.

A másik nagyvadászat mezei nyulakra és fácánokra, rendszeren december hó első felében történik. Nyulakra a vadászat majd hajtókkal, majd körvadászattal történik; fácánokra pedig, együttesen a nyulakkal, hajtással.

A vadállomány fentartása érdekében a pusztának évenként nem minden része, csak bizonyos darabjai hajtának meg, a kihagyottak a következő évben kerülnek hajtás alá. A lelövésből 20 évi átlagban esik a nyulakra 1429 darab, a fácánokra 422 drb évenként; üregi nyulakra 1222 darab.

Ezen két fővadászaton kívül évközben is megfordul a fenséges vadász úr Pusztavacson birtokát megtekinteni s egy-két kisebb vadászatot tartani, hol ragadozókra, hol — a mizsei tavon — vízi szárnyasokra.

A vadászati bevételek kitesznek 20 év alatt	
Pusztavacson összesen	121,888·50 kor.-t,
a kiadások összesen	116,710·45 ..

A bevételi többlet tehát .. 5,178·05 korona,
vagyis évenként 259 korona haszon.

2. A vacsi uradalom második pusztája a <i>dömsöd- apaji puszta</i> , mely, ellentétben a vacsi pusztával, nem házilag kezeltetik, de bérbe van adva. E pusztából ármentes terület	3,326 kat. hold,
árjárta terület pedig	3,567 " "
összes területe	6,893 kat. hold.

Erdeje e pusztának nincs, de annál szebb vízi-
és tűzok-vadászata van, a mely a bérlőnek van
ingyen meghagyva.

3. A vacsi uradalom harmadik pusztája, a <i>mende- billei puszta</i> , szintén bérbe van adva s a gazdasági területeken a vadászat joga szintén a bérlőnek van meghagyva, az erdei vadászatért azonban bérlőnek fizetnie kell. A gazdasági terület 2,084 kat. hold, az erdőterület pedig	305 " "
összesen	2,389 kat. hold.

4. A vacsi uradalom negyedik pusztája a *dömsöd-
hügyei puszta*, mely csak 107 kat. hold terjedelmű
lévén, a községi vadászterületbe van kebelezve.

E három pusztán csupán kis vad fordul elő, ha
Apajon a tűzokot is odaszámítjuk. A mendebillei
pusztán az erdőben olykor-olykor őzvad is előjön.

Mennyi vad ejtetett el ezen pusztákon, arra
nézve a gazdasági bérlőktől semmiféle adat nem
áll rendelkezésünkre, annál fogva az alábbi vad-
elejtési kimutatás csupán a vacsi pusztára vonat-
kozik. A dömsöd-apaji pusztára nézve ki van kötve,
hogy a fenséges birtokos a vadászatot itt is tetszése
szerint gyakorolhatja, valamint az uradalmi tiszték

is, a mi azonban, távoli fekvésénél fogva, vajmi ritkán történik.

Vadelejtési kimutatás a vacsi pusztáról 1890. évtől kezdve bezárólag 1909. évig.

1. Hasznos vadból elejtetett :

dámvad	2,771 darab,
őzvad (véletlenségből)	2 "
mezei nyúl	28,589 "
üregi "	24,437 "
fácán	8,440 "
fogoly	3,708 "
fürj	1 "
erdei szalonka	46 "
mocsárszalonka	1 "
vadkacsa	190 "
vadgalamb	2 "
különféle élvezhető madarak	447 "

2. Ragadozó vadból elejtetett :

róka	670 darab,
vadmacska	1 "
nyest	1 "
görény	1,358 "
menyét	438 "
borz	1 "
sündisznó	11,575 "
kóbor kutya	837 "
kóbor macska	1,148 "
különféle emlős-ragadozó ..	47 "
sas	29 "
nagyobb ragadozó madár ..	1,270 "
Átvitel	86,009 darab

Áthozat	86,009	darab
kisebb ragadozó madár ..	3,715	„
kisebb bagoly	1,623	„
varjú, szarka	45,157	„
fiókák és tojások	28,357	„
különféle madár-ragadozók ..	15	„
Összesen	164,876	darab.

TIZEDIK RÉSZ.

A hevesi uradalom vadászterületeinek rövid ismertetése.

A hevesi uradalom összterülete 5041 kat. hold, ebből a hevesi határban 480 kat. hold erdőterület; a mezőgazdasági terület pedig 4561 kat. hold, és pedig utóbbiból van:

Heves város határában	1950 kat. hold,
Pély község határában a hat- rongyosi puszta	2198 " "
Átány község határában ..	413 " "

A hevesi uradalom összes területei síkságon fekszenek. A mezőgazdasági területek bérbe vannak adva s ezeken a vadászat joga bérlőknek ingyen van meghagyva, míg az erdő vadászati joga idegeneknek van bérbeadva, mely Heves község határában 6 darabban van elszórva, és akáccal s itt-ott tölgygyel van betelepítve.

Talaja homok, melyen az erdő elég jól tenyészik.

A vadállomány kis vadból áll, de minden oldalról zaklatva lévén, kedvezőnek nem mondható annál kevésbbé, mert a ragadozók pusztításával itt rendszeresen senki sem foglalkozik.

Miután itt a vadászat gazdasági és idegen bérlők kezében van, a kik az elejtett vadról jegyzéket nem vezetnek, annál fogva az elejtett vad ki sem mutatható.

TIZENEGYEDIK RÉSZ.

A cserépvári uradalom leírása és vadászterületeinek ismertetése.

A tiszavidéki síkság éjszaknyugati irányban a borsod- és hevesmegyei Bükkhegység lábánál végződik úgy, hogy ezen hegységet a Tiszavidék homlokának lehet tekinteni. E hegység egy része az alatta fekvő mezőgazdasági területekkel Cserépváralja és Tard felé képezi a cserépvári uradalmat, melyhez a Tizánál fekvő tiszabábolnai gazdaság is tartozik.

A cserépvári uradalom tehát Cserépfalu, Cserépváralja, Tard és Tiszabábolna községek határaiban fekszik. Ezen uradalomnak össz-

területe	.. .. .	13,081 kat. hold,
melyből az erdőterület	.. ..	6,817 kat. hold,
a mezőgazdasági terület pedig	6,264	" "

utóbbi terület mintegy kétharmadában a tardi, egyharmadában pedig a tiszabábolnai határban fekszik. A tardi gazdaság dombos, halmos, a tiszabábolnai síkterület, árjárta területekkel és a Morotva-tóval.

Az erdőterület a cserépfalusi, cserépváraljai s kicsi részben a tardi határookban fekszik hegyvölgyes alakulásokkal, meredek hegyekkel, melyek 310—684 méter tengerszint feletti magasságok között váltakoznak. A hegység közete triász mészsí, az aljában a riolit. Vízből, forrásokban szegény, úgy, hogy

a vad számára a hegyek fensíkján az erdőben fertőket kellett beállítani, s azokat évről-évre rendben és tisztán tartani. Forrás a diósgyőri határnál a Hidegpataka-völgyben van, azonkívül egy kút a Belyvácson, egy másik a Vata-völgyben van, a Vata-kút, s a Hór-völgyben, az oszlai kút, mely völgyben, nem száraz években patakocska is csörgedez, mely a sziklák, kövek között majd elvész, majd napvilágra kerül. Úgy a hidegpataki forrás, mint a három kút inkább az uradalmi erdők határszéle felé esnek, de így is nagy jótéteménynek tekintendők.

Az erdők tisztán lombosokból állanak, melyekben a tölgy, cser, bükk és a gyertyán az uralkodó fánem.

A vadállomány az erdőkben a fővad, őzvad, sörtevad és a hasznos és káros kisvadnak és szárnyasoknak minden neme, megjegyzevén, hogy az őzvad között 4–5 darab tarka-őz találtatik, mely szám évek óta satnyul; valószínű, hogy egyesek a közvetlen szomszédos idegen erdőkbe átváltak s ott lelövetnek, innét van, hogy szaporodás nem konstatalható.

Tiszabábolnának — mely közvetlen a Tisza mellett fekszik — szép vízi-vadászata van mindenféle vízi-szárnyasokra, részben az ártéren, részben az erekben, de különösen a Morotva-tóban.

A cserépvári uradalom erdőterületéből 5117 kat. hold a fenséges birtokosnak van fentartva azon esetre, hogy ott a tarka-őzek békében hagyassanak, az ott előjövő többi vad azonban a maga módjával lőhető, de a vad az uradalom számára értékesítendő. Az erdőnek többi része, 1700 kat. hold, a cserépvári erdőtisztnek van bérbeadva, mely terület az erdő legalsó határát képezi.

A 6264 kat. hold nagyságú mezőgazdasági terü-

leten a vadászat a gazdasági bérlőnek ingyen van meghagyva éppen úgy, mint Dömsöd-Apajon, Mendebillén és Hevesen, melyeknek rendezése és értékesítése jövedelmezőség tekintetében kívánatos volna azon hozzáadással: hogy addig, míg a termés be nem takarítottik, a mezőn s réteken a vadászat még a szabad időben is tilos volna. Őszszel és télen azonban a vadászat mindenesetre használható volna.

Végre megjegyzendő, hogy a fővad, bár évközben is előfordul a cserépvári erdőségekben, bőgésre azonban a szomszédos diósgyőri erdőkbe vonul, a cserépvári erdőkben pedig csak kevés bőg, s nyáron át is inkább a kincstári erdőkben tartózkodik, de már január, február s március hóban tömegesen átvándorol a cserépvári erdők déli oldalaira, hol táplálékát jobban feltalálja, de a tölgyсарjak lerágása által aztán nagy károkat is okoz vágásainkban.

A cserépvári uradalom vadelejtési kimutatása 1890. évtől kezdve bezárólag 1909. évig.

a) Hasznos vadból elejtetett:

fővad	204 darab,
őzvad	200 "
mezei nyúl	656 "
császármadár	13 "
fogoly	6 "
erdei szalonka	20 "
vadgalamb	39 "

b) Káros vadból elejtetett:

sörte vad	91 "
borz	49 "

c) Ragadozókból elejtetett:

róka	366 "
vadmacska	70 "

Átvitel .. .. . 1714 darab

	Áthozat	..	..	..	1,714 darab,
nyest	..	..	..	..	43 "
görény	..	..	..	..	11 "
menyét	..	..	..	..	76 "
kóbor kutya	..	..	..	..	121 "
" macska'	..	..	..	..	81 "
különféle apró vad	..	..	..	..	83 "
sas	..	..	..	..	16 "
nagyobb ragadozó madár	..	..	..	..	188 "
kisebb	"	"	..	..	212 "
suholy	..	..	..	..	28 "
kisebb bagoly	..	..	..	..	3 "
varjú, szarka	..	..	..	..	318 "
fióka és tojás	..	..	..	..	4 "
	Összesen	..	..	..	2,898 darab.

TIZENKETTEDIK RESZ.

Az edelényi uradalom vadászterületének ismertetése.

Az edelényi uradalom Borsodvármegye Bodva-völgyében terül el. Nagysága 3374 kat. hold, melyből 1769 kat. hold erdőterület, 1605 kat. hold pedig gazdaságilag műveltetik. Úgy az erdő-, mint a mezőgazdasági területek többnyire dombos fekvésűek; az erdők lombosfanemekből állanak s a gazdasági területek mindenféle gazdasági művelésre alkalmasak.

A vadászat joga mindkét területen uradalmi tiszteknek van bérbeadva.

Előjövő vadállomány az erdőn: őz, nyúl, nyír-fajd, császármadár, sörtevad, borz, róka, nyest, görény, menyét; a mezőn: fogoly, fürj, haris és a kisebb ragadozó madaraknak több neme, héja, kánya, karvaly stb.

Az alábbi vadelejtési kimutatásból látható, hogy ezen, aránylag kis területen mennyi vad került terítékre úgy az erdőn, mint a mezőn, s méltán sorolható a kellemesebb vadászterületek közé.

Az edelényi szép vadállományra befolyással van, hogy az erdők félhold-alakban virágzó mezőgazdasági területekkel vannak körülvéve, hol a vad jól táplálkozhatik, nemkülönben a mezei vad szaporasága is annak tulajdonítható, továbbá a vadvédelemnek is része van a vadbőségben.

**Az edelényi uradalom vadelejtési kimutatása
1890. évtől kezdve, bezárólag 1909. évig.**

a) Hasznos vadból elejtetett :

őzvad	144	darab,
nyúl	1,264	"
nyírfajd	2	"
császármadár	4	"
fogoly	1,262	"
fürj, haris	636	"
erdei szalonka	112	"
mocsárszalonka	40	"
vadlúd	1	"
vadkacsa	38	"
vadgalamb	63	"
különféle kisebb madár	6	"

b) Káros vadból elejtetett :

sörtevad	57	"
borz	26	"

c) Ragadozókból elejtetett :

róka	282	"
vadmacska	16	"
nyest	12	"
gőrény	10	"
menyét	17	"
vidra	1	"
kóbor kutya	258	"
" macska	29	"
sas	3	"
nagyobb ragadozó madár ..	170	"
kisebb	133	"
" bagoly	44	"
varjú, szarka	1,005	"
Összesen	5,635	darab.

**Az összes magyarországi hercegi vadászterületeken
elejtett vadak kimutatása 1890. évtől kezdve, bezáró-
lag 1909. évig.**

a) Hasznos vad:

fővad	1,906	darab,
dámvad	2,972	"
őz	4,373	"
nyúl	38,153	"
tengeri nyúl	24,437	"
siketfajd	55	"
nyírfajd	59	"
fácán	8,516	"
császármadár	733	"
fogoly	7,810	"
fürj, haris	1,355	"
erdei szalonka	1,508	"
mocsárszalonka	59	"
vadlúd	94	"
vadkacsa	379	"
vadgalamb	193	"
különféle szárnyas	442	"

b) Káros vad:

sörtevad	3,144	"
borz	820	"

c) Ragadozó és dúvad:

medve	19	"
róka	7,686	"
hiúz	27	"
vadmacska	630	"
nyest	1,808	"
görény	1,983	"
menyét	1,167	"

Áthozat .. .. 110,258 darab.

Áthozat	110,258 darab,
vidra	254 "
sündisznó	12,318 "
kóbor kutya	4,410 "
" macska	3,302 "
különféle	2,245 "
sas	298 "
nagyobb ragadozó madár ..	5,611 "
kisebb " "	7,226 "
suholy	110 "
kisebb bagoly	3,230 "
varjú, szarka	69,840 "
vízirigó	3,531 "
jeger	3 "
fióka, tojás..	28,463 "
különféle	61 "
Főösszeg	<u>251,160 darab.</u>

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
<i>Előszó</i>	3
ELSŐ RÉSZ.	
I. fejezet. A magyarországi hercegi hitbizományi uradalmak felsorolása	5
II. fejezet. A fenséges birtokos vadászterületeinek földrajzi, természetrajzi és természettani leírása. Murányi uradalom	7
A) A murányuradalmi pagonyok nagysága, tengerszint feletti magasságok, hegyek, kőzetek, völgyek, folyók, patakok, források	9
B) A murányuradalmi vadászpagonyok klimája	19
C) A murányuradalmi vadászterületeken előjövő s a vadállomány tekintetében fontossággal bíró fa- és bokorneműek	20
D) Hegyi és völgyi rétek az egyes pagonyokban	22
III. fejezet. A fenséges birtokos murányuradalmi tilosában előforduló hasznos, továbbá káros és dúvadnemek	24
IV. fejezet. Vadgondozás, táplálás és természetes táplálkozás	30
V. fejezet. A murányuradalmi urasági tilosban a vadászat gyakorlására fennálló intézmények és vadászati be rendezések	35
VI. fejezet. A vadlelövetések eredményei 1890. évtől bezárólag 1909. évig, tehát 20 éven által	39
VII. fejezet. Halászat és halállomány	44
MÁSODIK RÉSZ.	
A murányuradalmi vadászati bérterületekről s azoknak vadászati kezeléséről	45
Vadelejtési táblázat az egész murányi uradalomra nézve 1890. évtől bezárólag 1909. évig	49

HARMADIK RÉSZ.

Oldal

I. fejezet. A baloghvári uradalom vadászterületeinek leírása és ezeknek felosztása	51
II. fejezet. A meleghegyi szarvaskert és a felsőbalogi vaddisznóskert leírása és a jelenlegi vadlétszám felsorolása	55
III. fejezet. Vadtáplálás, vadgondozás s a vadaskertek fenntartása ...	58
IV. fejezet. A vadászat gyakorlása és a lelőtt vadmenyiség mindkét vadaskertben 20 év alatt	60
V. fejezet. Ő Fensége a vadász úr részére fentartott nyílt vadászterületek a Balogvölgy alsó részében	62

NEGYEDIK RÉSZ.

A baloghvári uradalom vadászati bérterületeiről s azoknak vadászati kezeléséről	63
Vadelejtési táblázat az egész baloghvári uradalomra nézve 1890. évtől kezdve bezárólag 1909. évig	64

ÖTÖDIK RÉSZ.

A káposztafalvi uradalom vadászterületeinek ismertetése	66
A káposztafalvi uradalom pagonyaiban 1890. évtől bezárólag 1909. évig elejtett vadnemek kimutatása	69

HATODIK RÉSZ.

A füleki uradalom vadászati területeinek rövid ismertetése és a vadászat gyakorlása és hasznosítása	70
--	----

HETEDIK RÉSZ.

A csábrághi uradalom vadászterületeinek ismertetése	73
A füleki és csábrághi uradalomnak együttes vadelejtési kimutatása az 1890–1909. évekről	76

NYOLCADIK RÉSZ.

A szittnyai uradalom rövid leírása, vadászterületeinek és az ottani vadászat gyakorlásának ismertetése	78
A szittnyai uradalomban 1890. évtől 1909. évig elejtett vadnak kimutatása	81

KILENCEDIK RÉSZ.

A vacsi uradalom leírása, vadászterületeinek ismertetése és az ottani vadászat gyakorlása	83
Vadelejtési kimutatás a vacsi pusztáról 1890. évtől bezárólag 1909. évig	92

TIZEDIK RÉSZ.

Oldal

A hevesi uradalom vadászterületeinek rövid ismertetése 94

TIZENEGYEDIK RÉSZ.

A cserépvári uradalom leírása és vadászterületeinek
ismertetése .... 95A cserépvári uradalom vadelejtési kimutatása 1890.
évtől bezárólag 1909. évig 97

TIZENKETTEDIK RÉSZ.

Az edelényi uradalom vadászterületeinek ismertetése 99

Az edelényi uradalom vadelejtési kimutatása 1890.
évtől bezárólag 1909. évig .... 100Az összes magyarországi hercegi vadászterületeken
1890. évtől bezárólag 1909. évig elejtett vadak
kimutatása 101

